

Legeza Dénes István*

„SEGÍTSÜK AZ ÁRVÁKAT”¹ ÚTMUTATÓ AZ ÁRVA MŰVEK EGYES FELHASZNÁLÁSAIHOZ

„A könyv, mely századok során volt márvány, érc, papirusz,
hártya, kéreg, viasz, fatábla, bőr és rongy,
de változtatva anyagát, mindig megtartotta belső, rejtélyes mivoltát.”
Kosztolányi Dezső: Levél a könyvről²

1. BEVEZETÉS

Az idézetben szereplő intelmeivel Kosztolányi Dezső a 15 éves Ádám fiával próbálja megszerettetni a könyvet, amelyet évezredek alatt változó külsőbe zárt szellemnek tart. A gépkocsi, a repülő, a léghajó, a pszichoanalitika, a felfedezések, az utazások, a rádió, a film és a mozi korszakával a könyv nem tud versenyezni – írja 1929-ben –, de fontosnak tartja, hogy fia ráébredjen arra, hogy az élet jelentős kérdéseire választ a könyvekben találhat: „mennél inkább fogyasztják, annál több lesz belőle.”³

A kultúrafogyasztó társadalomnak, amely szórakozásán túl tudásának gyarapításához és munkájához is felhasználja a szerzői alkotásokat,⁴ fontos, hogy nap mint nap korlátlan számban hozzáférhessen e művekhez. Ennek legegyszerűbb módja, ha a kiadó felveszi a kapcsolatot a szerzővel, megállapodnak a felhasználás feltételeiről, és szerződést kötnek. Az olvasó-hallgató-néző pedig a kiadott műveket a boltok polcairól vagy az internetről vásárolhatja meg.

A szerzői jog alapvetése az, hogy a szerző kizárólagos joggal rendelkezik műve felhasználásának engedélyezésére.⁵ A szellemi termékeket fogyasztók mai elvárása, hogy az általuk keresett művekhez bármikor hozzá lehessen férni, több szerzői jogi problémát is felvet. A szerző hiányában ki az, aki jogosult lehet helyette engedélyt adni a felhasználásra, az olvasó miként férhet hozzá olyan művekhez a könyvtárakon túl, amelyeket korábban már kiadtak,

* A szerző a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) Szerzői Jogi Főosztályának munkatársa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület titkárhelyettese, valamint az SZTE ÁJTK Doktori Iskolájának hallgatója. A szerző saját véleményét tükröző gondolatok nem feltétlenül azonosak az SZTNH álláspontjával.

¹ Csengetett, Mylord? 3. évad 1. rész címe

² Kosztolányi Dezső: Levél a könyvről. Diárium, 1933. III. évf. 1-2. sz., p. 11–13.

³ Kosztolányi: i. m. (2), p. 11.

⁴ A kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetővé tételéről, valamint a digitális megőrzésről szóló, 2006. augusztus 24-i 2006/585/EK európai bizottsági ajánlás, (3) preambulumbekkezdés: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:HU:PDF> (valamennyi internetes hivatkozás utolsó megtekintésének dátuma: 2012. augusztus 30.)

⁵ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 16. § (1) bek.

de kereskedelmi forgalomban már nem kaphatók? Kötelező műregisztráció hiányában mely adatbázisokban lehet, illetve érdemes a jogtulajdonosok után kutatni?

Ennek az állapotnak a feloldására, vagyis hogy ilyen műveket jogszerűen lehessen felhasználni, több jogtechnikai megoldás képzelhető el. Schulze⁶ ilyen lehetőségként sorolja fel a kivételek és korlátozások bevezetését, a védelmi idő korlátozását, a hatósági engedélyezést, a dátumvonal bevezetését (azaz egy bizonyos időpont előtti művek árvának minősülhetnek), a metaadatok regisztrációját, a Creative Commons-licenc használatát,⁷ az előkerülő jogosultak számára korlátozott jogorvoslat lehetőségének bevezetését – ami egyben a felhasználóknak korlátozott felelősséget biztosít, az úgynevezett önkéntes, biztonságos kikötő kötelezettségvállalásokat (*safe harbor*), az önkéntes, ágazati szintű megállapodásokat,⁸ illetve a jogosítási rendszerek bevezetését (kötelező és kiterjesztett hatályú közös jogkezelés).

Jelen tanulmány az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző műveinek egyes jogai felhasználásának a hatályos magyar hatósági engedélyezésen, illetve kiterjesztett hatályú közös jogkezelésen alapuló engedélyezését, valamint az ősszel elfogadásra kerülő európai uniós irányelvet vizsgálja, amely a kivételek és korlátozások mechanizmusát kívánja bevezetni.

1.1. A tömeges digitalizálás igénye

Az Európai Bizottság 2006. évi ajánlásában⁹ még az európai kulturális örökség internetes felhasználásának gazdasági és kulturális lehetőségéről szolt, az ajánlás 2011. évi frissítésében¹⁰ már sürgeti a közgyűjtemények digitalizálásának ösztönzését annak érdekében, hogy Európa megőrizhesse a kultúra és a kreatív tartalmak terén betöltött vezető szerepét. A „Bölcsék tanácsának” tanulmánya arról ír: „Célunk annak biztosítása, hogy Európa megtapasztalja a digitális reneszánszot ahelyett, hogy belépjen egy digitális sötétkorszakba.”¹¹

⁶ Ellen Franziska Schulze: Orphan Works and Other Orphan Material Under National, Regional and International Law: Analysis, Proposals and Solutions. *European Intellectual Property Review*, 2012. május, p. 313–323.

⁷ Ez a jogosult nyilatkozatához kötött, a visszaható hatály hiánya miatt nem releváns megoldási lehetőség.

⁸ Erre lásd: Memorandum of Understanding Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-infso/2011092-0-mou_en.pdf.

⁹ Az i. m. (4) 6. pont (a) és (c) alpontjának való megfelelést szolgálta a 2008. évi CXII. törvénnyel módosított Sztj., amely beiktatta az 57/A-C. §-ait, illetve amely felhatalmazta a kormányt, hogy rendelettel megállapítsa a részletszabályokat.

¹⁰ A kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről szóló, 2011. október 27-i 2011/711/EU bizottsági ajánlás: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:HU:PDF>.

¹¹ The New Renaissance – Report of the 'Comité des Sages'. Reflection group on bringing Europe's Cultural heritage online, 2011. p. 7.: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/refgroup/final_report_cds.pdf.

Az Európai Bizottság 2011. évi ajánlása sürgeti a kulturális anyagok online hozzáférhetővé tételét Európa-szerte, azok finanszírozását közpénzből, EU-s forrásokból és PPP-konstrukcióban képzelel el. Célul tűzi ki a teljes európai kulturális örökség digitalizálását 2025-ig. Mindezekre tekintettel ösztönzi a minőségi és tömeges digitalizációt. A kulturális anyagok¹² digitalizálásának világos, számszerű célok mentén kell haladnia, elkészített felmérések alapján, valamint rendszeres tartalomszolgáltatással a tagállami kulturális intézmények és az *Europeana* között.

A felgyorsított digitalizálás kultúrpolitikai¹³ célja az, hogy utolérje a már jelentős digitalizált tartalmakkal rendelkező Európán kívüli országokat vagy cégeket (*Google Books Search*,¹⁴ *Amazon*, *Gutenberg Project*, *Universal Digital Library*, *HathiTrust Digital Library*, *Internet Archive*, *Gallica*, *China/Founder Group*, *British Digital Library*, *Fedora – National Library of Sweden*, *The Saganet*).

A tömeges digitalizáció fogalma nem definiálható egyértelműen.¹⁵ Egyrészt tekinthetjük úgy, hogy mindenki szeretne digitalizálni, másrészt, hogy digitalizáljunk mindent. Szerzői jogi szempontból a mindenki felhasználót jelent, a minden pedig tág értelemben vett szerzői műveket. A jelentős digitalizálási tapasztalattal rendelkező Magyar Országos Levéltár meghatározása szerint: „tömeges digitalizálás alatt a nagyobb mennyiségű, teljes gyűjtemény(egység)eket digitalizáló, legalább részben automatizált, nagy teljesítményű technikai berendezéseket alkalmazó, üzemszerű digitalizálási – vagyis az analóg információt digitális formára átalakító – tevékenységet értünk.”¹⁶ Karen Coyle megkülönbözteti a tömeges, a nem tömeges és a nagymértékű digitalizálást. Szerinte „[a] tömeges digitalizálás több mint egy nagyszabású projekt. Ez az anyagok átalakítása ipari mértékben. Egész könyvtárak konvertálása, egyes anyagok kiválogatása nélkül. Ez az ellenkezője a diszkrét digitális gyűjteményeknek, amelyeket online levéltárakban láthatunk, mint a Kongresszusi Könyvtár Making of Americája vagy a Kaliforniai Online Levéltár. A tömeges digitalizáció

¹² Az i. m. (10) (1) preambulumbekzdése megfogalmazásában: könyvek, folyóiratok, újságok, fényképek, kiállítási tárgyak, archív dokumentumok, hangfelvételek, audiovizuális anyagok, műemlékek és régészeti lelőhelyek.

¹³ Gyenge Anikó: Elárvult jog nevelőszülőt keres. Magyar Jog, 56. évf. 3. sz., 2009. április, p. 160–172.

¹⁴ „A Könyvtárprojekt célja egyszerű: segíteni a felhasználóknak, hogy megtalálják a keresett könyveket – különösen azokat, amelyek semmilyen más módon nem találhatók vagy már nem kaphatók – szerzőik és kiadók jogainak tiszteletben tartása mellett. Végső célunk az, hogy a kiadókkal és könyvtárakkal együttműködve létrehozzuk a világ összes nyelvén megjelent valamennyi könyv átfogó, kereshető, virtuális katalógusát, amely a felhasználóknak segít az új könyvek felfedezésében, a kiadóknak pedig az új olvasók megtalálásában”; <http://www.google.com/googlebooks/library.html>.

¹⁵ Astrid Verheusen: Mass Digitisation by Libraries: Issues concerning Organisation, Quality and Efficiency. LIBER Quarterly. The Journal of the Association of European Research Libraries, 18. évf. 1. sz., 2008; <http://liber.library.uu.nl/index.php/lq/article/view/7902/8134>.

¹⁶ Reisz T. Csaba (et al.): Kataszteri térképek tömeges digitalizálása. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2008, p. 4; www.mol.gov.hu/letoltes.php?d_id=393.

célja nem az, hogy gyűjteményeket hozzunk létre, hanem hogy digitalizáljunk mindent vagy, ebben az esetben, minden valaha kiadott könyvet.”^{17, 18}

Az eddigi „mindent”-tel szemben meg kell különböztetni a későbbiekben részletesen bemutatásra kerülő olyan helyzeteket, amikor a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt a szerzői jogérvényesítés egyedileg nem gyakorolható, és a jogérvényesítést a szerzők nem személyesen, hanem az általuk e célból létrehozott közös jogkezelő szervezeteik útján végzik.¹⁹ Ezek a helyzetek azonban nem a szerző ismertségén vagy ismeretlenségén múlnak, hanem azon, hogy olyan tömeges mértékű az adott mű felhasználása, hogy a szerző képtelen követni, hogy ki „mindenki” használja fel a művét. E kötelező közös jogkezeléssel szemben megkülönböztetjük a kilépést engedő közös jogkezelést, amelyet vagy a törvény ír elő, vagy a jogosultak elhatározásán alapul. Ezeknél a felhasználásoknál a szerző dönthet úgy, hogy a felhasználást személyesen kívánja engedélyezni.

2. ÁRVA MŰVEK

Árva művekről akkor beszélhetünk, amikor a szerzői jogi oltalom alatt álló művek jogosultjait nehéz vagy lehetetlen felkutatni.²⁰

A magyar jogalkotó először az 1950-es években tette lehetővé, hogy, „[h]a a szerző örökösének kiléte gondos kutatás ellenére sem állapítható meg, az illetékes felügyeleti hatóság a már megjelent mű újabb értékesítését megengedheti.”²¹ Az ismeretlen szerzőnek járó miniszteri rendelettel megállapított jogdíjat a Szerzői Jogvédő Hivatal²² szedte be és adta át;

¹⁷ „The goal of the Library’s National Digital Library Program is to offer broad public access to a wide range of historical and cultural documents as a contribution to education and lifelong learning. Digital collections from other institutions complement and enhance the Library’s own resources: <http://memory.loc.gov/ammem/ndlpcoop/moahtml/snchome.html>; Karen Coyle: Mass Digitization of Books. The Journal of Academic Librarianship, 32. évf. 6. sz., 2006, p. 641–645: <http://www.kcoyle.net/jal-32-6.html>.

¹⁸ A Magyar Rádió archívumának kb. 10%-a van digitalizálva; a Zenetudományi Intézet multimédiás adatbázisában 20 ezer dallam, 13 ezer kotta, hét-nyolcezer fotó érhető el; az Országos Széchényi Könyvtár honlapján a corvinák 40%-a megtekinthető, három éven belül minden 1700 előtt kiadott könyv szövege felkerül a világhálóra; a Magyar Országos Levéltárban és a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárában 1109 óta gyűjtenek több mint 100 ezer folyóméteren főként kéziratos iratokat, anyakönyveket; a Magyar Fotográfiai Múzeumban a 700 ezer negatív és félmillió pozitív közül eddig 26 ezer képet szkenneltek be; a Magyar Televízió archívumában 130 ezer filmtekercs és 400 ezer videószalag közül eddig kb. háromezer tekercsnyi másort restauráltak. *Szekér Simonetta, Horváth Árpád: Kották, kódexek és Mazsola – digitálisan is hozzáférhetővé válnak kultúrincseink. National Geographic Magyarország*, 7. évf. 2009. 8. sz., p. 24–36.

¹⁹ Az Sztj. 85. §-a alapján.

²⁰ I. m. (4) (10) preambulumbekzdése.

²¹ *Dr. Palágyi Róbert: A magyar szerzői jog zsebkönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959, p. 102.*

²² A Szerzői Jogvédő Hivatal létesítéséről szóló 106/1952. (XII. 31.) MT rendelet 6. § (1)–(2) bek. (hatály: 1952. I. 1–1954. IV. 3.).

később a díjat közvetlenül a Magyar Népköztársaság Irodalmi Alapjának kellett befizetni.²³ Az örökösök az általános elévülési időn belül jelentkezhetnek a jogdíjért.

A régi Szjt. és végrehajtási rendelete²⁴ előírása szerint – összhangban a BUE 15. cikkének (4) a) pontjával – a kiadás útján nyilvánosságra nem került mű ismeretlen szerzője jogán a Szerzői Jogvédő Hivatal jogosult fellépni.

A ma ismertebb jogtechnikai megoldások közül először Japánban szabályozták az olyan szerzői művek felhasználásának az engedélyezését, amelyek szerzői jogosultjai gondos keresés után sem találhatók vagy azért mert nem azonosíthatók, vagy pedig más okból.²⁵ Az 1970-ben bevezetett hatósági engedély alapvetően a szerzői jogi védelem alatt álló művek kereskedelmi célú felhasználását tette lehetővé.²⁶ Az eljárás részeként kötelezően befizetendő²⁷ jogdíj az árva és nem árva művek közötti tisztességes verseny védelmét szolgálja. 2010 októberéig az eljárás lefolytatására illetékes minisztérium 46 engedélyt állított ki.²⁸ 2010. január 1-jével az engedélyezést kiterjesztették az előadóművészi teljesítményekre is.²⁹

Hasonló megoldáshoz folyamodott 1985-ben a kanadai parlament, amikor elfogadta az új szerzői jogi törvényt.³⁰ A *Copyright Board of Canada* eddig 262 felhasználási engedélyt adott.³¹ A japán megoldással szemben nem minden esetben kell letétbe helyezni a felhasználásért járó jogdíjat.

A két szabályozás kialakulását követően lényeges technológiai változás következett be. A mai nagy teljesítményű szkennerek³² hihetetlen gyorsasággal és minimális költséggel teszik műfelhasználások százait, ezreit, sőt millióit lehetővé.

²³ A Magyar Népköztársaság Irodalmi Alapja létesítéséről szóló 260/1950. (X. 29.) MT rendelet 10. § c) pont.

²⁴ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény (a továbbiakban: rSzjt.) 6. § (2) bek.; Az rSzjt. végrehajtására kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet.

²⁵ Copyright Law of Japan Law No. 48 of 1970, Section 8, Art. 67. (1) (September, 2011).

²⁶ *Bernard Lang*: Orphan Works and the Google Book Search Settlement: An International Perspective. *New York Law School Law Review*, 55. évf. 11. sz., 2010, p. 129; <http://bat8.inria.fr/~lang/ecrits/liste/orphan-gbs.pdf>.

²⁷ *Peter Ganea, Christopher Heath, Hiroshi Saito*: Japanese Copyright Law – Writings in Honour of Gerhard Schricker. The Hague. Max Planck Institute. Kluwer Law International, 2005, p. 68.

²⁸ *Lionel Bently, Uma Suthersanen, Paul Torremans*: Global Copyright: Three Hundred Years Since the Statute of Anne, from 1709 to Cyberspace. Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2010, p. 474; i. m. (26) p. 129. 1972–2005 között 30 engedélyt adtak.

²⁹ *Hiroshi Suga, Hitomi Iwase, Yumi Ueda*: Nishimura & Asahi: Japan. IP in Business Transactions; http://www.jurists.co.jp/ja/publication/tractate/docs/201005_Suga.pdf.

³⁰ Copyright Act R.S.C., 1985, c. C-42, Section 77: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-42.pdf> (hatály: 2012. július 8.).

³¹ Copyright Board of Canada – Decisions – Unlocatable Copyright Owners: <http://www.cb-cda.gc.ca/unlocatable-introuvables/licences-e.html>.

³² Mindenki számára elérhető szolgáltatás: 6000 db A4 oldal 1 óra alatt: <http://www.scanservice.hu/imagetrac/index.html>; A Google Books projekt szkennere óránként 1000 db oldalt másol be, a könyvek oldalait automatikusan lapozza. *Kevin Kelly*: Scan This Book!: http://www.nytimes.com/2006/05/14/magazine/14publishing.html?_r=2&oref=slogin&pagewanted=all.

Lang professzor szerint „korábban az anyagi műpéldány előállítása volt a terjesztés elsődleges költsége, amit a papírkereskedők és a szerzetesek is megerősíthetnek. A szerzői jog a papírkereskedőkért jött létre, nem a szerzetesek miatt, annak ellenére, hogy az ő munkájuk sokkal drágább volt; és ez elgondolkodtató. A szerzői jog akkor keletkezett, amikor a többszörözés iparrá vált. Ez inkább művészet volt a szerzeteseknek, sem mint ipar, és úgy tűnik, hogy megszűnt iparnak lenni a digitális világban, mert nem kerül semmibe.”³³

A közösségi kultúra digitalizálásának igénye tette szükségessé, hogy a tagállamok, illetve kulturális intézményeik felmérjék gyűjteményeik közkinccsnek számító, illetve szerzői jogi védelem alatt álló tételeit. A kutatások elsősorban arra keresték a választ, hogy a védelem alatt álló művek szerzői jogai rendezhetők-e, ugyanis a mű felhasználása a szerzőségi adat vagy a szerző elérhetőségének hiányában lehetetlen, vagy túlzott ráfordítást igényelne. Európa-szerte a szerzői jogi védelem alatt álló mintegy 27 millió könyv 13%-a,³⁴ a 24 nemzeti archívum gyűjteményében megtalálható 1 millió filmalkotás 21%-a becsülhető³⁵ árva műnek. Mindkét műkategóriára igaz, hogy minél régebbiek, annál nagyobb valószínűséggel árvák, valamint egyik műtípusra sem lehet egyértelmű dátumvonalat húzni, hogy a jogalkotó által megjelölt időpont előtt kiadott művek biztosan árvák avagy közkinccsnek minősülnek.³⁶ Az Egyesült Királyságban például kiderült, hogy a legrégebbi, még szerzői jogi védelem alatt álló könyv 1859-ből való,³⁷ vagy magyar példával szemléltetve, a Hyppolit, a lakáj (1931) című magyar film védelmi ideje 2053. december 31-én telik le.³⁸

A felhasználókat a túlzott ráfordítás, azaz a magas tranzakciós költségek elrettenthetik a jogkövető magatartástól, vagy a mű felhasználásától. 200 ezer osztrák doktori disszertáció jogainak rendezése 20-50-szer többbe kerül, mint amennyibe a digitalizálása; egy holland projektben mintegy 625 ezer euróba kerül három ember négy évi munkája, amellyel 500 ezer fotó és 5 ezer film jogait rendezhetik; ezer dán történelmi könyvből öt hónap alatt pedig mindössze ötvennek tudták a jogait rendezni.³⁹ Az árva művek feldolgozásának költsége sok mindentől függ. A jogrendezésen és a működési költségeken túl, a felkutatáshoz,

³³ Lang: i. m. (26), p. 150; Egy oldal digitalizálásának a költsége mindennel együtt 0,08 € és 1,3 € között van. ARROW Business modell, February 2011. p 10: http://www.arrow-net.eu/sites/default/files/ARROW_Business_Model.pdf.

³⁴ Anna Vuopala: Assessment of the Orphan Works Issue and Costs for Rights Clearance. European Commission DG Information Society and Media Unit E4 Access to Information, May 2010. p. 15: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/anna_report.pdf.

³⁵ Association des Cinémathèques Européennes: Results of the Survey on Orphan Works 2009/10. Frankfurt/Brussels, 29 March 2010: http://www.ace-film.eu/wp-content/uploads/2011/12/ACE_Orphan_Works_Survey_Results_final_1004014.pdf.

³⁶ Jelenleg ilyen dátumvonalnak tekinthető az Amerikai Egyesült Államokban az 1923-as esztendő. Ezzel kapcsolatos összefoglaló: <http://www.nlm.nih.gov/hmd/copyright/copylawguidance.html>.

³⁷ Vuopala: i. m. (34) p. 15.

³⁸ A Hyppolit, a lakáj a második magyar hangosfilm, 1931-ben készült, szerzői: Székely István rendező (†1979), Zágon István író (†1975), Nóti Károly filmíró (†1954), Eiben István (†1958) és Eduard Hoesch (†1983) operatőr. Szerzőségi adatok forrása: <http://www.imdb.com/title/tt0021985/>.

³⁹ Vuopala: i. m. (34).

a kapcsolatba lépéshez szükséges költségeket egyaránt bele kell számolni, és nincs garancia arra, hogy az elért jogosulttal sikerül megállapodni. A javaslat ezen felüli költségnek tekinti a szerzőnek fizetendő jogdíjat és a tartalom előállításának és szolgáltatásának költségeit. A jogrendezés természeténél fogva a legtöbb európai kulturális intézménynek nincs sem forrása, sem munkatársa arra, hogy a szerzői jogi problémákkal foglalkozzon.

Az árva művekre fordított kiadásokat szükséges párhuzamba állítani azok kereskedelmi értékével is. Feltehetően a máig keresett művek esetében a jogosultaknak érdekében áll törődni a jogaikkal, és például egy védelmi idő-változás esetén foglalkoznak a jogok fellelésével járó lehetőségekkel. Becslések szerint az árva műveknek mindössze 1 vagy 2%-a⁴⁰ rendelkezik valós⁴¹ kereskedelmi értékkel.

A fentiek alapján világos, hogy Európa sok millió művet szeretne éveken belül digitalizálni. A Google Books Projecttel szemben, amelyik csak a könyvekre összpontosít, Európa herkulesi digitalizálási munkába kezdett.⁴²

2.1. Ismeretlen vagy lehetetlen

Egy művet akkor a legnehezebb felhasználni, ha nem tudjuk, ki a szerzője. A szerzőségi adatok hiányában nehéz megítélni az alkotó nemzetiségét, korát és azt, hogy egyáltalán szerzői jogi védelem alatt áll e még a mű, vagy pedig szabadon felhasználható közkinccs. Ezzel a helyzettel sokszor szembesülünk, ha egy internetes képkeresőben található, gyakran szerzőségi adat és cím nélkül keringő képet vagy reprodukciós fotót szeretnénk felhasználni.

Könyvek digitalizálásánál vagy irodalmi művek filmre adaptálásánál sem könnyebb a felhasználó helyzete, pedig a szerző neve és a mű címe ismert. Az örökös kutatás problémáját kiválóan bemutatja a Kosztolányi-örökösök példája.⁴³ Kosztolányi Dezső halálakor nem a fia, hanem a felesége, Kosztolányiné Harnos Ilona örökölte a szerzői jogokat. Harnos Ilona legjobb barátnőjére, Mostbacher Ödönné Szalai Rózsára hagyta a saját és férje szerzői jogait, amelyek a hölgy halálos ágyán végül unokahúgára szálltak. A gondos keresés mellett

⁴⁰ *Edward Rappaport*: CRS Report for Congress – Copyright Term Extension: Estimating the Economic Values 6, 1998: http://assets.opencrs.com/rpts/98-144_19980511.pdf; *Larry Lessig*: Little Orphan Art-works: http://www.nytimes.com/2008/05/20/opinion/20lessig.html?_r=1.

⁴¹ Például az Amerikai Egyesült Államokban 1930-ban 10 027 könyvet adtak ki, és abból 2001-ben 174 volt kereskedelmi forgalomban, ami 1,7%-os arányt jelent. *William M. Landes, Richard A. Posner*: The Economic Structure of Intellectual Property Law. Harvard University Press, 2003, p. 212.

Érdekes lenne megvizsgálni, hogy vajon mennyi könyv (mű) van még kereskedelmi forgalomban a Magyarországon 1938-ban kiadott 644 db, és 1945-ben kiadott 1880 db könyvből. Forrás: *Béla Miklós* (szerk.): A magyar irodalom története. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, p. 212.

⁴² *Katharina de la Durantaye*: Finding a Home for Orphans: Google Book Search and Orphan Works Law in the United States and Europe. Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal, 21. évf. 2. sz., 2011, p. 258: http://iplj.net/blog/wp-content/uploads/2011/03/C01_Durantaye_20110315_FINAL.pdf.

⁴³ *Bogdán József*: A fiú – Kosztolányi Ádám nyomában: <http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/73/bogdan4.html>.

idő és kitartás is szükséges ahhoz, hogy megtudjuk, Mayer Ferenc Kolos ciszterci szerzetes, majd amerikai orvosprofesszor ezredes⁴⁴ szerzői jogait a Ciszterci Rend Zirci Kongregációjának Dallasi Monostorára hagyta, Möller Károly építészt agyonlőtték, családja pedig eltűnt.⁴⁵ Van olyan elhunyt szerző, akinek a szerzői jogai úgy oszlanak meg négy gyermeke között, hogy kettő rendelkezhet a jogokkal, míg a másik két gyermeknek kell a jogdíjat kifizetni. Van, akinek az örököse egy katolikus egyházmegye, míg másnak az egyik budapesti kerület.

A jogosultkutatás komplexitását fokozza az állam öröklésének kérdése.⁴⁶ A szerzői jog terén az állam törvényes öröklése csak a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 1970. január 1-jei hatálybalépése óta létezik. Előtte az államnak (Szent Korona, kincstár) élők közötti vagy halál esetére szóló rendelkezés hiányában nem volt törvényes öröklési lehetősége.⁴⁷ Az első két törvény kimondta,⁴⁸ hogy a háramlási jog nem vonatkozik a szerzői jogra, így e két első szerzői jogi törvény hatálya alatt létrejött mű szerzőjének halála esetén, amennyiben nem volt végrendeleti vagy törvényes örököse, vagy arról az örökösök lemondtak, a mű közkinccs lett. 1970-től kezdve megszűnt a kincstár öröklésének speciális törvényi korlátozása, és a vagyoni jogok végső örököse az állam.⁴⁹

A jogszerű felhasználást tovább nehezíti a védelmi idő változása is. A Kosztolányi család példájánál maradva az Édes Annát 1958-ban (Fábi Zoltán) és 1990-ben (Esztergályos Károly) is megfilmesítette.⁵⁰ Tekintettel arra, hogy Kosztolányi 1936-ban halt meg, az első filmnél még kellett engedélyt kérni az örököstől (Harmos Ilona), 1987. január 1-jétől művei közkinccsnek számítottak, így a második megfilmesítéshez feltehetően már nem kellett

⁴⁴ <http://www.kfki.hu/physics/historia/historia/egyem.php?namenev=mayerfk&nev5=Mayer+Ferenc+Kolos>.

⁴⁵ „Hasonlóképpen járt az egyik legnevesebb magyar mérnök, dr. Möller Károly, akit farkasréti villájában lőttek agyon a hódítók, mert tizenhat éves leánya és felesége segítségére mert sietni. Möller Károlyt géppisztolysorozattal intézték el villája kertjében, ahol holttestét megtalálták, de felesége és leánya soha többé nem került elő.” *Fiala Ferenc: Zavaros évek: http://suttego.mozgalom.org/irodalom/irodalom.php?id=9&x=fiala2*.

⁴⁶ Például: Déry Tibor. A Magyar Állam szerzői jogait a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. kezeli. A felhasználások tényleges engedélyezését a Hofra Színházi és Irodalmi Ügynökség Kft. végzi. Forrás: www.mmvzrt.hu. Vö.: a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 599. § (1)–(2), és a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény 94. §.

⁴⁷ „...mert az ország érdekében fekszik, hogy a szellemi termékek minél szélesebb körben terjedjenek, ez pedig inkább remélhető, ha azokat mindenki szabadon terjesztheti és közzé teheti, másrészt pedig azért: mert nem feladata az államnak valamely hagyatékban talált írói művek közzététele és értékesítése.” (Dr. Knorr Alajos: *A szerzői jog magyarázata*. ifj. Nagel Ottó kiadása. Budapest, 1890, p. 21). „Ebben az esetben [uratlan] a szerzőjogi műre vonatkozó általános társadalmi közérdek lép előtérbe. Mivel pedig ennek ápolása az államnak is elsőrendű feladata, ez az oka, hogy Európa-szerte semmiféle háramlási jog (caducitas) nem érvényesül és a mű már a szerző halálakor védtelenné, vagyis szabaddá válik.” (Dr. Kenedi Géza: *A magyar szerzői jog*. Athenaeum, Budapest, 1908, p. 56).

⁴⁸ 1884. évi XVI. törvény cikk 3. § 2. bekezdés; 1921. évi LIV. törvény 3. § 4. bekezdés.

⁴⁹ Vö.: Sztj. 9. § (4) és Ptk. 599. § (3).

⁵⁰ A filmek szerzőség adatai a port.hu, illetve az imdb.com oldalról származnak.

engedély, sőt, jogdíjat sem kellett fizetni. A védelmi idő felemelése miatt⁵¹ azonban A rossz orvos (1996 – Molnár György) és a Fekete-fehér, igen-nem (2001 – Dékány Barbara) című mű megfilmesítéséhez már szintén szükség volt az örökös (Mostbacher Ödön) hozzájárulására és jogdíj fizetésére. 2007. január 1-jétől Kosztolányi Dezső szellemi hagyatéka újra közkinccnek számít, tehát a Tréfa (2009 – Gárdos Péter) című film elkészítéséhez feltehetően már nem volt szükség felhasználási engedélyre.

Az örökös kutatásnál a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának honlapján elérhető segédleteken túl⁵² nagy segítség lehet a keresett szerző egy másik művét frissen megjelentető kiadó,⁵³ amelyik bizonyosan rendelkezik kiadói szerződéssel. Ezen túl más művekben közreműködő társszerző, fordító, az elhunytól nekrológot megjelentető barát, kollégák visszaemlékezései is segíthetnek legalább abban, hogy melyik településen, illetve melyik országban kell keresni a jogosultat. Az ismertebb írók, költők sírjának jegyzéke gyakran hozzáférhető az interneten,⁵⁴ így annak is utána lehet járni, hogy ki a sírhely megváltására jogosult személy.

2.2. Hazai szabályozás

Az árva művek magyar szabályozásáról több cikk jelent meg és előadás hangzott el az elmúlt években,⁵⁵ így a jelen tanulmányban az ezekkel kapcsolatos kérdések hazai megoldási

⁵¹ Az 1994. évi VII. törvény módosította a védelmi időt, ezzel kapcsolatban: Szjt. 108. §. Vö.: Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2006, p. 628.

⁵² A nyilvántartás elérhetősége: http://sztnh.gov.hu/szerzoijog/kutatasi_adatbazis.html.

⁵³ Külföldi példák a 2011-ben Magyarországon megjelent szerzőkre: Sinclair Lewis, Albert Camus, Carl Gustav Jung. Forrás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár katalógusa: <http://saman.fszek.hu>.

⁵⁴ Tóth Vilmos: A Farkasréti temető története. Budapesti Negyed 40–41–42. (2003/2–2003/4): <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00030/toth.html>; A Farkasréti temető 2003-ban (adattár): <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00030/adattar.html> (pl.: Kenedi Géza szerzői jogász); A Farkasréti temető felszámolt síremlékeinek válogatott jegyzéke: <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00030/fuggelek.html> (pl.: felszámolták az 1925-ben elhunyt Mutschenbacher Viktor szerzői jogász sírját is).

⁵⁵ Bendzsel Miklós: Első oldal. Infokommunikáció és jog, 31. sz., 2009. április; Gyenge Anikó: Elárvult jog nevelőszülőt keres. Magyar Jog, 2009. április; Tószegi Zsuzsanna: A szerzői jogi törvény változásainak hatása a közgyűjteményekre. Networkshop konferencia, 2009. április 17; Hepp Nóra: Szabad az út a rejtett műalkotások feltárására, avagy az árva művek szabályozása a szerzői jogban. In: *Fehér könyv a szellemi tulajdon védelméről*, 2008–2009 (szerk. Penyigey Krisztina, Kiss Marietta). Magyar Szabadalmi Hivatal, Magyar Szellemitulajdon-védelmi Tanács, Budapest, 2009, p. 225–243; Tarr Péter: Árva művek a szerzői jogban. Ügyvédek lapja: a Magyar Ügyvédi Kamara folyóirata, 48. évf., 6. sz., 2009, p. 28–30.; Ficsor Mihály: How to deal with orphan works in the digital world? An introduction to the new Hungarian legislation on orphan works, 2009; http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/divers/juri/2009/419-607/IPOL-JURI_DV%282009%29419607_EN.pdf; Veréb Viola: Digitális könyvtárak Európában – szerzői jogi szemmel. Iparjogvédelmi és Szerzői jogi Szemle, 5. (115.) évf. 6. sz., 2010. december; Petkó Mihály: Az „árva” művek szabályozásáról. Magyar Jog, 58. évf. 3. sz., 2011, p. 175–179.; Tomasoovszky Edit: Az árva művek felhasználásának aktuális kérdései Magyarországon – nemzetközi törekvések tükrében. Studia juvenum, 4. évf. 1. sz., 2011, p. 159–168.

mechanizmusa csak a közösségi összehasonlításhoz és elemzéshez szükséges mértékben és részletességgel kerül bemutatásra.⁵⁶

Az árva mű definícióját, – ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző alkotása – az Szjt. V. fejezetének 3. címe tartalmazza.⁵⁷ A törvényben való elhelyezése a felhasználási szerződési fejezeten belül történt, tekintettel arra, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala kérelem alapján lefolytatott közigazgatási eljárást lezáró határozattal adja meg a szerző helyett a felhasználási engedélyt. A hazai vonatkozásban az árva mű felhasználásának eljárását alkalmazni kell az ismeretlen vagy az ismeretlen helyen tartózkodó előadóművész teljesítményére is.⁵⁸

Kérelmet bárki benyújthat minden olyan felhasználási módra, amely nem tartozik a közös jogkezelés körébe.⁵⁹ A kérelem megadásának feltétele a gondos keresés lefolytatása,⁶⁰ az igazgatási szolgáltatási díj megfizetése és a hivatal által a felhasználás módjához és mértékéhez (időtartam, egyéb körülmény) igazodóan megállapított jogdíj megfizetése, letétbe helyezése. Ha a felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja (ingyenes felhasználás), a felhasználónak a jogdíjat csak a szerző személyének vagy tartózkodási helyének ismertté válását követően kell megfizetnie. Ezzel ellentétben, ha a felhasználás közvetve vagy közvetlenül jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját szolgálja (kereskedelmi célú felhasználás), a díjat a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál letétbe kell helyezni. A díj letétbe helyezése a felhasználás megkezdésének feltétele.⁶¹

A szerző követelésének ötéves elévülési ideje a felhasználási engedély hatályának megszűnésétől kezdődik, akárcsak a kanadai szabályozásnál.⁶² A felhasználó ingyenes felhasználás esetén az engedély kézhezvételétől számított maximálisan tíz éven belül számolhat azzal, hogy a szerző előkerülése esetén a határozatban szereplő jogdíjat meg kell fizetnie. Kereskedelmi célú felhasználás esetében a felhasználás feltétele a jogdíj letétbe helyezése. A törvény rendelkezik az így letétbe helyezett összeg felhasználásáról is, a hivatal legfeljebb tíz évig tartja letétben a díjat, majd annak eredménytelen elteltét követően azt átutalja annak a közös jogkezelő szervezetnek, amely az ismeretlen vagy az ismeretlen helyen tartózkodó szerző művének egyéb felhasználását jogosítja, ilyen szervezet hiányában pedig a Nemzeti

⁵⁶ Így nem ismertjük a közös művek engedélyezését, a felhasználási engedély visszavonására irányuló eljárást, az ismertté vált jogosult által indítható szerzői jogi pereket a díjról, elektronikus eljárás lehetőségét, valamint a hivatal döntésének bírósági felülvizsgálatát.

⁵⁷ Az engedélyezési eljárás szabályait az Szjt. 57/A–57/D §-a és a 100/2009 (V. 8.) Korm. rendelet az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról (a továbbiakban áR.) tartalmazza.

⁵⁸ Szjt. 57/A. § (8) bek.

⁵⁹ Szjt. 57/A. § (7) bek.

⁶⁰ Ez műtípusonként eltérő lehet: a művön szereplő szerzőség feltüntetése, önkéntes műnyilvántartás, közös jogkezelő szervezetek adatbázisa, nyilvántartások felkutatása és ellenőrzése, tájékoztatás kérése, hirdetés, műfajspecifikus gyűjtemények és egyéb eszközök.

⁶¹ áR. 6. § (3) bek.

⁶² Copyright Law of Canada 77. § (3).

Kulturális Alapnak (a továbbiakban: NKA).⁶³ Ha az ismeretlen vagy az ismeretlen helyen tartózkodó szerző művének egyéb felhasználásait több közös jogkezelő szervezet jogosítja, ezek a díjból egyenlő arányban részesülnek. Az NKA a hozzá átutalt jogdíjat a kulturális javak hozzáférhetővé tételére fordítja.

Egy kérelemben egy mű felhasználására kérhető engedély, de a műtípusok sajátosságára való tekintettel (pl.: vers, előadóművészi teljesítmény) a jogszabály lehetővé teszi művek vagy előadóművészi teljesítmények egy kérelmen történő benyújtását, ha az ugyanazon szerző ugyanazon műtípusba tartozó műveinek vagy teljesítményeinek azonos felhasználási módjára vonatkozik.⁶⁴

A hazai tapasztalat megerősíti az árva művek hatósági engedélyezésének nemzetközi gyakorlatát. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala eddig 17 engedélyt adott ki.⁶⁵ Ebből kettő volt kereskedelmi célú (egy DVD-kiadás, egy könyvkiadás), tizenöt ingyenes felhasználás (egy könyvkiadás, valamint tizennégy ismeretlen nagyjogos szerző műveinek digitális formában elektronikus eszközön való tárolása). A jelentős érdeklődés mellett a ténylegesen benyújtott kérelmek száma alacsony, ami magyarázható egyrészt azzal, hogy a fiatal jogintézmény még nem elég ismert a lehetséges felhasználók körében, másrészt a hivatal által lefolytatott eljárás díja viszonylag magas, ami alól mentesség, illetve kedvezmény tömeges felhasználás esetén sem adható.⁶⁶

2.3. Felhasználások osztályozása

Az európai célkitűzésekből kiindulva vizsgáljuk meg, miket szeretnénk felhasználni. Az európai digitális menetrend Európa kulturális emlékeinek nevezi a nyomtatott anyagokat (könyvek, folyóiratok, újságok), fényképeket, kiállítási tárgyakat, archív dokumentumokat, hangfelvételeket, audiovizuális anyagokat, továbbá a műemlékeket és a régészeti lelőhelyeket.⁶⁷ Az említett emlékeknek azonban egy szűkebb körét védi a szerzői jog.⁶⁸ A védelem alatt álló művek szerzői, illetve kapcsolódó jogi jogosultjai például az írók, a zeneszerzők, a zeneszövegírók, a film szerzői,⁶⁹ a vizuális művek szerzői, illetve az előadóművészek, a filmelőállítók (filmgyár) és a hangfelvétel-előállítók.

⁶³ Sztj. 57/A. § (5) bek.

⁶⁴ áR 2. § (5) bek.

⁶⁵ Forrás: Árva művek nyilvántartása: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU>.

⁶⁶ áR. 4. §.

⁶⁷ I. m. (10).

⁶⁸ A szerzői jogi védelem alatt álló alkotások exemplifikatív felsorolására lásd: Sztj. 1. § (2) bek.

⁶⁹ A film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. Sztj. 64. § (2) bek.

A törvény eleve kizárja az átdolgozás⁷⁰ jogát, így árva művek esetén sem a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, sem más nem adhat engedélyt⁷¹ fordításra, színpadi, illetve zenei feldolgozásra, filmre való átdolgozásra, a filmalkotás átdolgozására és a mű minden más olyan megváltoztatására sem, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.

A másik, amit korlátoz a törvény, az a szomszédos jogi jogosultak helyetti engedélyezés. Egyedül az előadóművészi teljesítmények esetében lehetséges az engedély megadását kérni. Így a vizsgálandó jogosultak közül a hangfelvétel-előállítók és a filmelőállítók kiesnek.

A harmadik felhasználási esetkör, amikor szintén nem lehet árvamű-eljárást lefolytatni – a hazai megoldás mellett a következő fejezetben ismertetett, az árva művekre vonatkozó irányelvtervezet hatálya⁷² sem terjed ki rá – az a közös jogkezelés körébe tartozó felhasználási módok.

2.4. A közös jogkezelő szervezetek nyilvántartása

A közös jogkezelő szervezeteket az egyes jogosulti csoportok hozzák létre. Így a közös jogkezelésben mint jogviszonyban a felhasználó – közös jogkezelő – szerző hármas a meghatározó, nem pedig az adott műtípus. Ezt azért szükséges megjegyezni, mert amíg a felhasználó meghatározott műveket szeretne felhasználni (könyv, versenymű, fotó), addig a jogkezelésben irodalmi szerzővel, zeneszerzővel és fotóművésszel találkozhatunk. A felhasználások tisztázását, azaz, hogy melyik műtípushoz kapcsolódó jogok tartoznak közös jogkezelésbe, illetve egy szerző közös jogkezelésbe tartozó jogait melyik jogkezelőnél kell keresni, nagyban megkönnyíti a 2012. január 1-jétől kibővített adattartalommal és keresési funkcióval rendelkező közös jogkezelő szervezetek nyilvántartása.⁷³

A nyilvántartásnak fontos szerepe van a jogkövető felhasználások elősegítésében. Az információs adatbázis segíthet elkerülni a más személynek vagy szervezetnek történő díjfize-

⁷⁰ Szjt. 29. §

⁷¹ „Ez a gyakorlatban természetesen nem jelenti azt, hogy a művek csak szigorúan (összhangzattanilag) változatlan formában szerepeltethetők, de a hangszerelésen túlmenő, egyéni-eredeti jelleget is mutató változtatásokra a szerzőtől közvetlen engedélyt kell kérni a mű hangfelvételen történő kiadása előtt.” *Dr. Szinger András, dr. Tóth Péter Benjamin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz.* Novissima Kiadó. Budapest, 2004, p. 157.; „Minden olyan felhasználás, amely személyhez fűződő jogokat érint(het), minden esetben kifejezett hozzájárulást igényel, amelyet a HUNGART szerez meg a jogosulttól, különösen olyan felhasználások, átdolgozások és reprodukálások esetén, mint ...” HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület 2011. évi díjszabása, Általános rendelkezések 3. pont: http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/hungart_dijszabas_11-12.pdf.

⁷² Az árva művekre vonatkozó irányelvtervezet (20) preambulumbekkezdése szerint: „Ez az irányelv nem érinti a jogkezelésre, így a kiterjesztett hatályú közös engedélyezés ... vélemére, a közös jogkezelésre ... vonatkozó tagállami rendelkezéseket.” 1. cikk (2c) Ez az irányelv nem érinti a nemzeti szintű jogkezelésre vonatkozó rendelkezéseket.

⁷³ A közös jogkezelő szervezetek nyilvántartásának elérhetősége: <http://kjk.sztnh.gov.hu>.

tést, illetve más személlyel vagy szervezettel történő megállapodást. Ha ugyanis a felhasználó nem az érintett jogkezelési tevékenység tekintetében nyilvántartásba vett szervezetnek fizet díjat, illetve nem e szervezettel állapodik meg, akkor ez az általa képviselt jogosultak irányában nem hatályos, és nem mentesít a szerzői jog megsértésének jogkövetkezményei alól.⁷⁴

A hivatal honlapján mindenki számára elérhető közhiteles nyilvántartás egy helyen tartalmazza a jogszabályok⁷⁵ által meghatározott adatokat, többek között a közös jogkezelő szervezet nevét és címét, a szervezet által végzett közös jogkezelési tevékenység meghatározását, feltüntetve az érintett vagyoni jogokat és a jogkezelési tevékenység típusát, a közös jogkezeléssel érintett jogosulti csoport meghatározását, a szervezet honlap- és e-mail címét. Az adatokon túl a nyilvántartás nagy előnye, hogy egy helyen teszi hozzáférhetővé az összes közös jogkezelő szervezet alapszabályát, szervezeti és működési szabályzatát, tagsági szabályzatát, díjszabását, felosztási szabályzatát, beszámolóját. Mindezen dokumentumokat a jogkezelőknek is biztosítaniuk kell saját honlapjukon, ahol hozzáférhető tagjaik és az általuk képviselt jogosultak névsora, valamint azoknak a szervezeteknek a megnevezése, amelyekkel képviseleti szerződést kötöttek.

Az „egyablakos” nyilvántartás a számos adat és dokumentum mellett keresési funkcióval is rendelkezik. A név szerinti keresés ábécésorrendben tartalmazza a jelenleg kilenc nyilvántartásba vett közös jogkezelő szervezetet, ahol az egyes szervezetet kiválasztva férhetők hozzá a korábban említett adatok és dokumentumok. A műtípus szerinti keresés megmutatja a műtípushoz tartozó, a nyilvántartásba felvett vagyoni jogokat. A jogok felsorolása úgynevezett technikai számokkal és rövidített elnevezéssel történik, a kötelező, illetve előírt közös jogkezelésbe tartozó vagyoni jogok Sztj. szerinti előfordulási sorrendje szerint,⁷⁶ a jogosultak elhatározásán alapuló (önkéntes) közös jogkezelésbe vett jogok felvételük sorrendje szerint számozva, mellettük a közkeletűbb elnevezésük⁷⁷ található. A jogok fölé húz-

⁷⁴ Sztj. 86. § (2) bek. az úgynevezett joghatályos teljesítés.

⁷⁵ Sztj. 90. § (2), továbbá a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartására, felügyeletére, felügyeleti díjára, valamint e szervezetek nyilvántartásával, felügyeletével és díjszabásának jóváhagyásával kapcsolatos eljárásokban az elektronikus úton történő kapcsolattartásra vonatkozó részletes szabályokról szóló 307/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet 1. § (2) bek.

⁷⁶ Sorszámozásuk: 2.01–2.26-ig, és 3.01–3.14-ig; a teljesség igénye miatt szükséges megjegyezni, hogy a 2.26. számú fizető köztulajdon, azaz az eredeti műalkotások (képző-, fotó- és iparművészeti alkotások) műkereskedő közreműködésével történő visszerthes átruházása esetén a védelmi idő eltelte után érvényesíthető járulékfizetés iránti jog [Sztj. 100. §] nem minősül jogdíjnak, sem vagyoni jognak, de ennek gyakorlásához a nyilvántartásba felvétel szükséges.

⁷⁷ A rádió- és a televíziószervezetek műsorában sugárzott, a saját műsort vezeték útján a nyilvánossághoz közvetítők műsorába belefoglalt, valamint a kép- vagy hanghordozón forgalomba hozott szerzői művek, előadóművészi teljesítmények, filmelőállítói teljesítmények és hangfelvételek magáncélú másolására tekintettel fennálló díjigény [Sztj. 20. §] az Sztj.-ben szereplő második közös jogkezelésbe tartozó vagyoni jog a 2.02. technikai számon szerepel, ismertebb elnevezése az „üreshordozó-díj”. Továbbiakban a technikai számok előtt: KJKR.

va az egeret, úgynevezett lebegő sűgőben megjelenik a jog teljes leírása és jogszabályi helye. A jogokra kattintva megtudhatjuk, hogy a kiválasztott műtípus e joga a nyilvántartásban melyik közös jogkezelő szervezetnél szerepel.

A második, jogosulti csoport szerinti keresési lehetőség abban nyújt segítséget, hogy például a fotóművészeti alkotások szerzőinek közös jogkezelésbe tartozó jogait mely szervezetek kezelik. Jelen esetben ezek az Artisjus, a Magyar Reprográfiai Szövetség (RSZ) és a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület (Hungart). A szerzői jogok közös kezelésének összetettségére jól rávilágít az, hogy a fotóművész a Hungarttal van tagi, megbízotti, illetve a kiterjesztett hatályú közös jogkezelés miatt jogviszonyban, az RSZ és az Artisjus az üreshordozó- és reprográfiai⁷⁸ díjak beszedését végzi, a Hungartnak e díjakat felosztás céljára továbbadják, s ez utóbbi fizeti ki ténylegesen a fotóművészeknek.

A keresés harmadik aspektusa a jogok szerinti keresés. A nyilvántartásban szereplő 26 törvény szerinti és 14 önkéntes jogkezelésbe tartozó jog közül választhatunk. A digitalizálást leginkább foglalkoztató jog, azaz a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel⁷⁹ felhasználás az Artisjus által képviselt zeneszerző, zeneszövegíró és zeneműkiadó jogosulti csoportok tekintetében van előírt, azaz kilépést engedő közös jogkezelésben.⁸⁰ Más műtípusok e vagyoni jogának közös jogkezelésbe vonásáról csak az érintett jogosultak dönthetnek. Ezért található a jogok között hasonló elnevezésű jogokat, úgy is mint filmalkotás nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele,⁸¹ amely a filmírók, operatőrök, rendezők, valamint művek nyilvánossághoz közvetítése,⁸² amely képző-, ipar-, fotó- és ipari tervezőművészek elhatározása nyomán került önkéntes, kilépést engedő közös jogkezelésbe.

2.5. Művek felhasználása közös jogkezelésben

A szerzőt a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok összessége. A szerző egyik legfontosabb személyhez fűződő joga a névfeltüntetés joga,⁸³ a másik pedig annak eldöntése, hogy nyilvánosságra kívánja-e hozni művét. E döntése nemcsak a mű felhasználása miatt

⁷⁸ Szjt. 21. §, KJKR 2.03., „reprográfiai díj”.

⁷⁹ Szjt. 26. § (8) bek. második mondat, Szjt. 27. § (3) bek., KJKR 2.13., nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel (internet).

⁸⁰ Gyertyánfy: i. m. (51), p. 164.

⁸¹ Filmalkotások oly módon történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételének joga, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg [Szjt. 26. § (8) bek. második mondata]. KJKR 3.13.

⁸² Képző-, ipar-, fotóművészeti, ipari tervezőművészeti alkotások sugárzással történő nyilvánossághoz közvetítésének joga [Szjt. 26. §]. KJKR 3.14.

⁸³ Azaz szerepeljen-e a neve a művön, vagy sem, illetve a felvett név használatának joga, Szjt. 10. §. Az álnévrekre példa: Lőrincz L. László (Leslie L. Lawrence), Vavyan Fable (Marosi Éva), Rejtő Jenő (P. Howard), Nemere István (több, mint 30 álnéven publikál).

lényeges, hanem az Szjt. többek között a nyilvánosságra hozataltól teszi függővé a szabad felhasználás jogszerűségét, illetve ez előfeltétele a közös jogkezelésnek.⁸⁴

Nem lehet kérni a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalától az árva művek olyan felhasználásának jogosítását, amelyek közös jogkezelésbe tartoznak. Ezért tekintsük végig, hogy a szak- és szépirodalmi művek (összefoglalva nevezzük őket könyveknek), a zenei művek, a vizuális művek, a filmalkotások, valamint az előadóművészi teljesítmények mely felhasználásai tartoznak közös jogkezelésbe.

2.5.1. Könyv

A már nyilvánosságra hozott irodalmi művek esetén három olyan vagyoni jog tartozik a közös jogkezelés körébe, amely az összes műre vonatkozik. A magáncélú másolásra tekintettel fennálló reprográfiai jog és a nyilvános haszonkölcsönzési jog⁸⁵ esetében átalánydíj-fizetés történik arra való tekintettel, hogy könyveket fénymásolunk, illetve könyvtárakból kölcsönzünk. A reprográfiai díj mellett az üreshordozó-díj – összhangban az Infosoc-irányelv⁸⁶ 5. cikke (2) bekezdésének *a*) és *b*) pontjával – kompenzálja az Szjt. 35. §-ának (1) bekezdésében szabályozott szabad felhasználási kört. Az írók az üreshanghordozó-díjból részesednek a rádió- és a televíziószervezetek műsorában sugárzott, a saját műsort vezeték útján a nyilvánossághoz közvetítők műsorába belefoglalt, valamint a hanghordozón forgalomba hozott műveik után. Az átalány típusú jogdíjak felosztása a jogosultak által jóváhagyott algoritmus alapján történik.⁸⁷

Az irodalmi szerzők filmalkotásra vagy a hangfelvételben foglalt műre vonatkozó bérbeadási jogának engedélyezése, illetve felhasználási jog adása kötelező jogkezelés alá tartozó felhasználás abban az esetben, ha az író vagy a film céljára készült irodalmi mű szerzője a bérbeadás jogát átruházta vagy engedélyezte az előállítóra.⁸⁸ E feltételek mellett hangoskönyv vagy film esetén a bérbeadásért a hangfelvétel-, illetve filmelőállító közös jogkezelés keretén belül fizet díjat a szerzőnek.⁸⁹

⁸⁴ Szjt. 11. § és 53. § további felhasználás megtiltása; Szjt. 19. §, 25. § és 27. § közös jogkezelés.

⁸⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról. Az Szjt. 23. § (3) bek. módosította, valamint beiktatta a 23/A. §-t a 2008. évi CXII. törvény 26. §-a.

⁸⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról. A továbbiakban: Infosoc-irányelv. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:HU:HTML>.

⁸⁷ 2012. január 1-jétől a közös jogkezelő szervezet legfőbb szerve kizárólagos, nem átruházható hatáskörében dönt a támogatási politikát is tartalmazó felosztási szabályzatról, Szjt. 92. § (1) bek. *fd*) alpontja.

⁸⁸ Gyertyánfy: i. m. (51), p. 142.

⁸⁹ Szjt. 23. § (6) bek. KJKR 2.06.

Az irodalmi mű nyilvános előadásának,⁹⁰ ismételt sugárzási célú rögzítésének⁹¹ és sugárzásának⁹² joga esetén a közös jogkezelő csak kisjogos művek felhasználására adhat engedélyt, a nagyjogos művek (színpadra szánt irodalmi, szakirodalmi és nagyobb terjedelmű, nem színpadra szánt szépirodalmi művet, mint amilyen egy regény) felhasználásait a szerző személyesen vagy ügynöksége révén tudja engedélyezni és ellenőrizni.⁹³ Az engedélyezés személyes lehetősége a kisjogos szerzők számára is biztosított, a jogosult ugyanis az érintett közös jogkezelő szervezethez intézett írásbeli nyilatkozatában előzetesen tiltakozhat művei felhasználásának közös jogkezelés körében történő engedélyezése ellen.⁹⁴

2.5.2. Zenei művek

A zenei műveknél is létezik a felhasználások jellegéhez igazodó, műkategória szerinti megkülönböztetés. Ebben az esetben nagyjogos zeneműnek minősülnek a színpadi zeneművek és zeneszövegek, a zenedrámái művek vagy jeleneteik, illetve keresztmetszeteik. Kisjogos zeneművek a már nyilvánosságra hozott, nem színpadi zeneművek és zeneszövegek, valamint az ilyen színpadi zeneművekből vett részletek. Az érintett jogosulti csoportok a zeneszövegírók, a zeneszerzők, illetve a zeneműkiadók.⁹⁵

Minden zeneműre vonatkozó kötelező közös jogkezelésbe tartozó felhasználási módok, illetve vagyoni jogok:

⁹⁰ Szt. 25. § (1) és (3) bek.; KJKR 2.11. Az ARTISJUS „Sz” jelű díjszabása alapján: műsoros előadás, vegyes rendezvények, műkedvelő kulturális közösségek előadása, alkalmasszerűen rendezett jótékony célú rendezvény, rádió- és televízióműsorok nyilvános előadása, önkormányzat vagy rendezvényszervezők által rendezett nyilvános családi események (születésnap, eljegyzés, esküvő, keresztelés, ravatalozás, búcsúztatás, szórás, sírhoz kísérés), „V” jelű díjszabása alapján a vendéglátó üzletek és szálláshelyek, a „K” jelű díjszabás alapján az üzletek és egyéb zenefelhasználók irodalmi művek nem színpadi nyilvános előadásának engedélyezése.

⁹¹ Szt. 26. § (6) bek. KJKR 3.07.

⁹² Az irodalmi művek sugárzása alatt értendő: a földi sugárzással megvalósuló nyilvánosságához közvetítés joga [Szt. 27. § (1) bek.; KJKR 2.16.], a műhold útján történő sugárzás joga, ha a műsort ugyanaz a rádió- vagy televíziós szervezet egyidejűleg földi sugárzás útján is közvetíti a nyilvánosságához (Szt. 27. § (2) bek.; KJKR 2.17.), a saját műsor nyilvánosságához vezeték útján, vagy bármely más hasonló eszközzel vagy módon történő közvetítésének joga [Szt. 26.§ (7) bek.; KJKR 3.05.], amelyek felhasználási feltételeit az Artisjus RTV díjszabása határozza meg.

⁹³ A Hofra ügynökség képviseli többek között: Karinthy Ferenc, Molnár Ferenc, Márai Sándor, Szerb Antal, Mihail Bulgakov, Friedrich Dürrenmatt, Samuel Beckett, Milan Kundera, Tennessee Williams szerzőket, forrás: www.hofra.hu.

⁹⁴ Szt. 87. § (3) bek. alapján.

⁹⁵ A zeneműkiadók tulajdonképpen nem önálló, az Sztj-ben meghatározott jogosulti csoport, de több olyan zeneműkiadással foglalkozó cég van, amely jelentős szerzői jogokkal rendelkezik, így e megnevezés alapja az, hogy e kiadók jogosulti pozícióban lépnek fel. Az Artisjus meghatározása szerint: „A zeneműkiadó nem azonos a hangfelvétel-előállítóval, lemezkiadóval. A zeneműkiadó kottakiadást, valamint a zeneművek promócióját végzi, és filmes/zenei adaptációk során képviselheti a szerzőt – ún. zeneműkiadói (publishing) szerződés alapján.” http://www.artisjus.hu/szerzoknek_jogdijfizetes_legyen_artisjus_tag/zenemukiadok/.

- reprográfiai,⁹⁶ üreshordozó- és kábeldíjak,⁹⁷
- hangfelvételbe foglalt művek vagy filmalkotások egyes példányainak haszonkölcsönzése, ami a gyakorlatban ritkán valósul meg, mert amíg a szerző és előadóművész jogait közös jogkezelés útján, addig a hangfelvétel-előállítók jogukat egyénileg érvényesítik;
- filmalkotásra vagy a hangfelvételben foglalt műre vonatkozó bérbeadási jog engedélyezése, illetve felhasználási jog adása, ahogy a könyvnél ismertettük,
- kottában rögzített zeneművek nyilvános haszonkölcsönzése.

Csak kisjogos zenei művekre vonatkozik a kötelező közös jogkezelésbe tartozó mechanikai jogdíj,⁹⁸ melyet a hangfelvétel-kiadók fizetnek zeneművek hangfelvételen való újabb többszörözése és példányonkénti terjesztése után, illetve önkéntes, kilépést engedő jogkezelésbe tartozó felhasználás a zeneművek többszörözése másként,⁹⁹ mint a mechanikai jogdíj.¹⁰⁰

Kilépést engedő előírt, illetve önkéntes közös jogkezelésbe tartozó vagyoni jogok a kisjogos zeneművek nyilvános előadásának engedélyezése, ismételt sugárzását lehetővé tevő rögzítése,¹⁰¹ sugárzása,¹⁰² és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele.¹⁰³

2.5.3. Vizuális alkotások

A Hungart kötelező közös jogkezelésébe a reprográfiai és üresképhordozó-díj, a film bérbeadással történő terjesztése, a kábeldíj és a követő jog tartozik. Ez utóbbi jog lényegét Balás P.

⁹⁶ Az Sztj. 35. § (1) bek. alapján kotta reprográfiával magáncélra sem többszörözhető, így a reprográfiai díjból nem a zeneszerzők, hanem a zeneszövegírók részesülnek.

⁹⁷ Egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítésére tekintettel fennálló engedélyezési jog [Sztj. 28. § (2)–(5) bek., 73. § (3) bek.] KJKR 2.18.

⁹⁸ E jognál lehetőség van, hogy az ún. szerzői kiadások esetén a szerzők „kilépjenek”, azaz regisztrációt követően nem kell a saját kiadású hangfelvételeik után gyakorlatilag saját maguknak jogdíjat fizetni. *Gyertyánfy*: i. m. (51), p.120.

⁹⁹ Audio vagy audiovizuális (mechanikai) többszörözésének engedélyezése a Sztj. 19.§ (1) bek. hatálya alá nem tartozó esetekben [Sztj. 18. §] KJKR 3.04.

¹⁰⁰ E két vagyoni jog felhasználásának feltételeit az Artisjus hangfelvételen többszörözött, illetve filmalkotásokba foglalt, videón vagy DVD-n többszörözött zeneművekre megállapított mechanikai jogdíjakról szóló „M” jelű díjszabása tartalmazza.

¹⁰¹ KJKR 2.12. [Sztj. 26. § (6) bek., 27. § (3) bek.].

¹⁰² KJKR 2.14. [Sztj. 26. § (7) bek. és 27. § (3) bek.], KJKR 2.15. [Sztj. 26. § (8) bek. első mondat, 27. § (3) bek.], KJKR 2.16. [Sztj. 27. § (1) bek.], KJKR 2.17. [Sztj. 27. § (2) bek.], KJKR 3.06. [Sztj. 26. § (2) bek.].

¹⁰³ Az egyéni jogkezeléssel kapcsolatos hírek a Universal Publishing Production Music (Universal Music) kizárólagos és 100%-os tulajdonában lévő CloudCasting Kft. 2012 nyarán tett nyilatkozata. A cég az „Ear Candy” zenei katalógus kizárólagos magyarországi forgalmazója. A katalógus jogilag rendezett, mert a Universal Music a szerzői jogok mellett a kapcsolódó jogokkal is rendelkezik, így azokat közvetlen jogkezelésben szeretné kezelni: http://www.turizmusonline.hu/cikk/nem_fogadja_el_az_artisjus_allaspontjat_a_cloudcasting [2012. augusztus 3.]. Ezzel ellentétben: Artisjus Közlemény a CloudCasting Kft.-vel kapcsolatban, 2012. július 31.: <http://www.artisjus.hu/hireink/>.

Elemér így fogalmazta meg: „... amikor a művész eladja vásznát, a vevő nem téríti meg neki azt az egész értéket, amelyet a művész kézjegye később fog képviselni. A hírnéven alapuló áremelkedésből jogosan követelhetnek részt a festők vagy örökösök.”¹⁰⁴

A szervezet ezen felül a törvény alapján végzi az úgynevezett fizető köztulajdon járulékának beszedését és felosztását.

Az érintett képző-, ipar-, fotó- és ipari tervezőművész (vizuális művészek) jogosultak kilépést engedő, önkéntes közös jogkezelésébe tartozik a vizuális alkotások másodlagos felhasználásának engedélyezése, a kiállítás joga és a művek nyilvánosságához közvetítésének engedélyezése.¹⁰⁵ A másodlagos felhasználások engedélyezése azt jelenti, hogy a már nyilvánosságra hozott vizuális alkotások felhasználásának engedélyezésére a Hungart adhat engedélyt a díjszabása alapján. E díjszabás lehetővé teszi bárki számára, hogy például kiadványokban szereplő műveket (illusztráció, fénykép, reprodukció valamely vizuális műről) díjfizetés után felhasználjanak például folyóiratban, magazinban, könyvben, naptárban, bankkártyán, bélyegen, DVD-n vagy az interneten.¹⁰⁶ Ugyanígy e díjszabás alapján fizetnek jogdíjat a kiállítások szervezői is.

2.5.4. Filmalkotás

Az eddig tárgyalt vizuális művekkel ellentétben a filmalkotások felhasználásakor jó esély van arra, hogy a szerzők és előállítók neve a teljes kópián szerepel. A magyar filmek esetén nem az anonimitás a fő probléma. Az elmúlt 120 évben jelentősen megváltozott a társadalmi és szerzői jogi háttér, amelyek nagyban meghatározták a filmek sorsát. A régi filmek kapcsán szinte lehetetlen hitelt érdemlő módon követni a jogok átszállását. Szerzői jogi szempontból nézve a magyar film történetének korszakait az első magyar film (A tánc – 1901) megjelenésekor hatályban lévő, szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvénycikkben nem szerepelt a film mint szerzői jogi védelemben részesülő alkotás. Először az 1921. évi LIV. törvénycikk szabályozta a mozgófényképészeti művet.¹⁰⁷ A filmre vonatkozó szabályozás az 1969. évi régi, majd az 1999. évi új Szjt.-ben folytatódott. A film szerzői 1969-ig a dualista felfogás tükrében széleskörűen rendelkezhetnek jogaikkal, és a szakma követelményei és a bírói gyakorlat szerint át is ruházták jogaikat a filmgyártókra.¹⁰⁸ A magyar filmipart 1919-

¹⁰⁴ Eredeti műalkotások (képző-, fotó- és iparművészeti alkotások) műkereskedő közreműködésével történő visszerthes átruházásakor az érintett szerzők javára fennálló díjigény (Szjt. 70. §) KJKR 2.19.; *Balás P. Elemér: Szerzői jogi reformtörékvések.* Csáthy Ferenc Egyetemi Könyvkereskedés és Irodalmi Vállalat Rt., Budapest, 1927, p. 18. Példa a követő jog mértékének számítására: <http://www.christies.com/features/guides/buying/droit-de-suite.aspx>.

¹⁰⁵ KJKR 3.02. (Szjt. 18. §), KJKR 3.03. (Szjt. 69. §), KJKR 3.14. (Szjt. 26. §).

¹⁰⁶ Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy évente nettó 1 130 400 Ft jogdíjért 3000-nél több kép tehető közzé jogszerűen az interneten, a lehívások számától függetlenül. Forrás: HUNGART 2011. évi díjszabása.

¹⁰⁷ 1921-es Szjt. 73. § A mozgófényképmutatvány alakjában megjelenülő termék.

¹⁰⁸ *Alföldi Dezső: A magyar szerzői jog.* Grill Károly Kiadó, 1936, p. 173.

ben, majd 1948-ban államosították,¹⁰⁹ és ezt követően szinte kizárólag állami filmgyártó¹¹⁰ vállalatok, illetve azok stúdiói készíthettek filmeket. A filmstúdiók függetlenedése csak az 1980-as évek végére következhetett be.

A film szerzői jogának történetéhez szorosan kapcsolódik az új felhasználási módok megjelenése. A megfilmesítési szerződésekkel, az államosítással, adásvétellel, felhasználási szerződéssel, munkaviszony keretében vagy törvény alapján átszállt szerzői jogok az ismeretlen felhasználások engedélyezésére nem terjednek ki. E jogok az eredeti szerzőknél maradtak, illetve születtek meg.¹¹¹ A magyar szerzői jog a rádiózást 1931-től szabályozza,¹¹² a televíziózás 1950-től jellemző, az első videomagnó 1971-ben került forgalomba. Az internet a '90-es években terjedt el a személyi számítógépekkel párhuzamosan,¹¹³ de a nyilvánossághoz való közvetítést mint felhasználási módot csak az 1999. szeptember 1-jétől hatályba lépett Sztj. 26. §-a (8) bekezdésének második mondata szabályozza. Mindezek alapján a jelenleg hatályos törvényi definíciókon túl egy konkrét film ismerete és a hozzá kapcsolódó dokumentáció nélkül nehéz megállapítani, hogy ki(k) egy film szerzői jogosultja(i), és ki(k) a kizárólagos joggal rendelkező filmgyártó(k), filmelőállító(k) vagy forgalmazó(k).

A nyilvántartás alapján a közös jogkezelésbe tartozó filmekhez kapcsolódó vagyoni jogok kezelését a FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesület végzi. A zenei és vizuális művekkel ellentétben a vagyoni jogok nagyobbik részét a filmszerzők és -előállítók egyedileg engedélyezik. Nemcsak Magyarországon nehézkes a filmek jogainak közös kezelése, hanem általában erre a szektorra jellemző a közös jogkezelés alulfejlettsége; a film-előállítók és -forgalmazók vonakodnak a közös jogkezeléstől, előszeretettel kezelik jogaikat egyénileg.¹¹⁴

¹⁰⁹ Jogsabály alapján az egyes filmgyárakat és filmforgalmazókat, illetve az általuk korábban megszerzett jogokat államosították, ez a jogi aktus nem érintette az akkor még ismeretlen felhasználásokat. SZJSZT 03/1985, SZJSZT 03/2003.

¹¹⁰ rSztj. 41. § (3) A filmre vonatkozó szerzői vagyoni jogokat a szerzőkkel kötött szerződések alapján jogutódként a filmgyár szerzi meg, és harmadik személyekkel szemben kizárólag a filmgyár gyakorolja.

¹¹¹ „A régi Sztj. időbeli hatálya alatt jogszerző filmelőállító, illetve munkáltató megszerzett jogainak terjedelme a régi Sztj. szabályaihoz igazodik 1999. szeptember 1-je után is. A munkavállalókkal a régi Sztj. hatálya idején kötött díjazási szerződések – tekintettel az új Sztj. 55. §-ára is – felhasználási szerződések, és mint ilyenek továbbra is a régi Sztj. hatálya alatt állnak.” Gyertyánfy: i. m. (51), p. 627.

¹¹² Az 1928. évi római konferencián módosított berni egyezmény (becikkelyezve az 1931. évi XXIV. tc. által) 11. a. cikke. Sente Andor: Rádió, film és hangosfilm a szerzői jogban. Kereskedelmi jog. Budapest, 1934, p. 7.

¹¹³ Gyenge Anikó szerint a videomagnó 1969-re, az internet megjelenése 1989-re datálható. Gyenge: i. m. (13), p. 165. Az SZJSZT 16/2011. számú szakvélemény szerint a filmek 3D-s feldolgozása nem minősül új felhasználásnak, mert e technológiával már az 1920-as évektől kezdve kísérleteznek, és az 1950-es évektől már alkalmazták is (pl.: Alfred Hitchcock Gyilkosság telefonhívásra című filmjében).

¹¹⁴ Stef van Gompel, P. Bernt Hugenholtz: The Orphan Works Problem: The Copyright Conundrum of Digitizing Large-Scale Audiovisual Archives, and How to Solve It. Popular Communication: The International Journal of Media and Culture, 8. évf. 1. sz., 2010, p. 67.

A négy érintett jogosulti kört érinti az üres képhordozók díja és a kábeldíj, amelyekből a törvényben meghatározott arányok¹¹⁵ szerint külföldi és belföldi jogosult egyaránt részesül.¹¹⁶

Az érintett jogosultak a jogkezelő szervezet által azonban nem csak kifelé, azaz a jogosultak–felhasználók között folytatnak közös jogkezelési tevékenységet. A filmelőállító amellet, hogy a szervezet egyik jogosulti csoportja, egyben a filmek felhasználója is. A filmelőállító a FilmJUS díjszabásain keresztül fizetik meg a filmírók, operatőrök és rendezők számára az olyan felhasználásokért járó jogdíjakat, amelyek a törvény vagy a jogosultak elhatározása alapján közös jogkezelésbe tartoznak.¹¹⁷

A filmelőállítóknak a közös jogkezelés keretein belül kell rendezniük¹¹⁸ a film bérbeadásával történő terjesztését (annak átruházása vagy engedélyezése esetén), továbbá a filmek nyilvános hasznokölcsönbe adását.

A filmek jogkezelését tovább árnyalja, hogy a FilmJUS önkéntes közös jogkezelésben lévő, kilépést engedő vagyoni jogok érvényesítésére szolgáló díjszabásainak hatálya a már nyilvánosságra hozott magyarországi előállítású¹¹⁹ filmalkotásokra vagy azok részleteire terjed ki. A filmalkotások sugárzását, vezeték útján vagy más hasonló eszközzel vagy módon történő nyilvánosságához közvetítését,¹²⁰ nyilvános előadását, többszörözését és terjesztését (analóg vagy digitális hordozón, pl. DVD) a filmelőállítóknak¹²¹ a FilmJUS díjszabásai alapján végezhetik, ha e jogokat a filmszerzők korábban nem ruházták át.

Egyedül a filmalkotás nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételének önkéntes vagyoni joga esetében van lehetőség arra, hogy egy harmadik személy (a szolgáltató) lépjen be a magyarországi előállítású filmalkotások felhasználói közé. Ebben az esetben a szolgáltató¹²²

¹¹⁵ Sztj. 20. § (5) bek.

¹¹⁶ Az érintett jogosultak: a filmelőállító, a filmalkotások mozgóképi alkotói (rendező, operatőr) és a filmírók.

¹¹⁷ Sztj. 66. § (5) bek.

¹¹⁸ Sztj. 65. § (2) bek.

¹¹⁹ A FilmJUS díjszabásainak meghatározása szerint: magyarországi székhellyel rendelkező filmelőállító által előállított filmalkotások: <http://kjk.sztnh.gov.hu/szervezetek/adatlapok/filmjus>.

¹²⁰ Az Sztj. 26. § (1)–(7) bekezdése, (8) bekezdésének első mondata szerinti felhasználások.

¹²¹ A FilmJUS díjszabása alapján „[a] jogdíj fizetésére az Sztj. 66. § (3) bekezdése alapján elsősorban a filmalkotás előállítója köteles, kivéve, ha a filmelőállító és a felhasználó együttes nyilatkozatával bizonyítja, hogy az előállító a felhasználóval kötött szerződésében a szerzői jogdíj fizetésének kötelezettségét kifejezetten és egyértelműen áthárította a felhasználóra, mely utóbbi esetben a jogdíjat a felhasználó köteles megfizetni.” „A jelen jogdíjközlemény filmelőállítóra vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni arra a természetes vagy jogi személyre, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságra is, aki-re/amelyre a filmelőállító által a szerzőktől megszerzett [fentebbi] felhasználásra, illetve a felhasználás engedélyezésére vonatkozó vagyoni jogi szerződés vagy jogszabályi rendelkezés folytán átszállt.”

¹²² A FilmJUS e tárgyú díjszabása szerint szolgáltató: a filmalkotást lehívásra hozzáférhetővé tétel céljára többszöröző, lehívásra hozzáférhetővé tételre felajánló, továbbá a hozzáférhetővé tétel céljára felajánlott filmalkotáshoz történő hozzáférést biztosító, illetve abban részt vevő olyan személy vagy szervezet, amely az Sztj. 18. §-ában, illetve a 26. § (8) bek. második mondatában meghatározott felhasználási cselekményt valósít meg: http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/filmjus_lehivas_12.pdf.

rendezi a díjakat a közös jogkezelésen keresztül a szerzők felé. E felhasználási módnál azonban hiába lehet megszerezni egy felhasználói szerződés keretén belül mind a három jogosult engedélyét, a felhasználáshoz az egyéb érintett jogosultak engedélye, így a filmelőállítóké is szükséges. A díjszabás a Magyarország területét is érintő multiterritoriális felhasználások, valamint a külföldi felhasználások esetleges jogosítására automatikusan nem terjed ki.

A jogosultak ezeket a jogait csak az Szjt. hatálybalépését követően vonhatták közös jogkezelésbe. A jogátruházási, illetve kizárólagos (megfilmesítési) szerződések megkötése után ismertté vált új felhasználásokra a magyarországi székhellyel rendelkező filmelőállítók a közös jogkezelésen keresztül szerezhetik meg a felhasználási engedélyt. A jogok rendezetlensége esetén is fordulhatnak az említett filmelőállítók a FilmJUS-hoz. Erre a lehetőségre többek között azért is van szükségük az érintett szerzőknek, mert a film védelmi idejének kitolódásával sántikálóvá vált a film forgalmazása is. A megfilmesítési szerződés alapján a szerző – kivéve a szöveges vagy a szöveg nélküli zenemű szerzőjét – ellenkező kikötés hiányában átruházza az előállítóra, illetve a filmgyárra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot.¹²³ A film védelmi ideje a bemutatást követő év első napjától számított ötven évről¹²⁴ 1994-ben 70 évre, majd az 1999-es módosítás következtében az utoljára elhunyt filmszerző halálát követő év első napjától számított 70 évre növekedett.¹²⁵ A már korábban említett Hyppolit, a lakáj (1931) példájánál maradva, a film forgalmazására jogosult joga 1982-ben szűnt meg, majd felemelkedett a film védelmi idejével megegyező időre, azaz 2053. december 31-ig. Eszerint a filmgyár jogosult az eredeti felhasználási szerződéssel átruházott jogokkal¹²⁶ 1931–1982-ig, majd 1999–2053-ig rendelkezni.

A filmelőállítók kapcsolódó jogi teljesítményét a nemzetközi szerzői jog csak későn ismerte el és helyezte védelem alá.¹²⁷ Az Szjt. alapján a filmelőállítókat kapcsolódó jogi védelem 1999. szeptember 1-jétől illeti meg, s így a korábbi teljesítményekre védelem nem vonatkozik. A bérletirányelv¹²⁸ 13. cikk (1) bekezdésének második fordulata szerint a védelmi feltételeknek megfelelő művekre és teljesítményekre alkalmazni kell az irányelvet, tehát az Európai Unióhoz történt csatlakozásunk óta visszamenőlegesen ötven évre biztosított a filmelőállító kapcsolódó joga.¹²⁹ A filmalkotások jogi hátterénél azt is kell tehát vizsgálni,

¹²³ A régi Szjt. 41. §-ának (3) bek. alapján a filmre vonatkozó szerzői vagyoni jogokat a szerzőkkel kötött szerződések alapján jogutódként a filmgyár szerzi meg, és harmadik személyekkel szemben kizárólag a filmgyár gyakorolja.

¹²⁴ rSzjt. 15. § (4) bek.

¹²⁵ Szjt. 31. § (6) bek. de vö.: 108. § (1) és (2) bek.

¹²⁶ Szjt. 108. § (9) bek.

¹²⁷ SZJSZT 28/2007., továbbá, *J. A. L. Sterling*: World Copyright Law. Sweet & Maxwell, London, 2008, p. 236–238., p. 577.

¹²⁸ A Tanács 92/100/EGK irányelve (1992. november 19.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1992L0100:20010622:HU:PDF>.

¹²⁹ *Gyertyánfy*: i. m. (51), p. 378., 420., 630.; SZJSZT 20/06/1.

hogy a vagyoni jog átruházásakor az eredeti filmelőállító szándéka kiterjedt-e az akkor még ismeretlen és nem védett kapcsolódó jogainak átruházására.¹³⁰ A már korábban bemutatott szerzői jogi gyakorlat azonban erőteljesen arra a következtetésre enged jutni, hogy a filmelőállítói kapcsolódó jog az eredeti gyártóknál született meg, és azok átruházásra nem kerültek.

2.5.5. Előadóművészi teljesítmények

Az előbbiekben ismertetett művek szerzői jogai mellett az árva mű felhasználásának engedélyezése a szerzői joghoz kapcsolódó jogokon belül egyedül az előadóművész jogaira terjed ki. Az előadóművész fogalmát az Szt. nem határozza meg. A szakirodalom szerint: „színészek, énekesek, zenészek, táncosok és más természetes személyek, akik az irodalmi vagy művészeti alkotásokat vagy a folklór kifejezéseit megjelenítik, eléneklik, elbeszélik, elszavalják, eljátsszák, interpretálják, vagy más módon előadják; előadóművésznek kell tekinteni továbbá az artistaművészeket is.”¹³¹ Ugyanígy a karmester és a karvezető is megfelel az interpretálás egyéni, eredeti követelményének. „Vannak más dolgok is, amiket a zeneszerző nem tud jelezni, ezek közül némelyiknek még nevet sem lehet adni. Az igaz, hogy a zeneszerző mindezt elgondolja, de nem tudja leírni. Amit tehát a zeneszerző műve nyújt, csak torzó, amit a hangversenyző művésznek kell kiegészítenie. Csak így alakul ki egy teljes egész.”¹³²

Erre a művészeti ágra is jellemző, hogy a hangfelvételek, filmfelvételek elkészítésénél¹³³ az előadóművészek a teljesítményeiken fennálló vagyoni jogaikat átruházzák, illetve azok szabadon átruházhatók, vagy azokról le is lehet mondani.¹³⁴

Az előadóművészi teljesítmények kötelező közös jogkezelésbe tartozó felhasználási módjai:

- üreshordozó- és kábeldíjak;
- a hangfelvétel példányainak nyilvános haszonkölcsönbe adása és bérbeadása, ami a gyakorlatban ritkán valósul meg, mert míg a szerző és az előadóművész jogait közös jogkezelés útján, addig a hangfelvétel-előállítók jogukat egyénileg érvényesítik;¹³⁵

¹³⁰ Vö.: Szt. 82. §.

¹³¹ Gyertyánfy: i. m. (51), p. 381–382.

¹³² Cahn-Speyer gondolatait idézi Balás. Balás: i. m. (104), p. 31.

¹³³ Szt. 73. § (3) bek.

¹³⁴ Gyertyánfy: i. m. (51), p. 389.

¹³⁵ „[hangfelvétel-előállítók] Engedélyük hiányában a hangfelvételek bérbeadása és haszonkölcsönbe adása jogszerűen természetesen nem gyakorolható, erre vonatkozóan ezért – bár a jogszabály a lehetőséget biztosítja – egyik közösjog-kezelő sem hirdetett ki jogdíjközleményt.” Gyertyánfy: i. m. (51), p. 412.

- a filmalkotásba vagy a hangfelvételbe foglalt előadóművészi teljesítményre vonatkozó bérbeadás joga, ahogyan a könyvnél ismertettük,
- a kereskedelmi célból kiadott hangfelvétel sugárzásának és más nyilvánossághoz közvetítésének a díjigénye.

Kilépést engedő, előírt közös jogkezelésbe tartozó vagyoni jogok az előadás sugárzás vagy nyilvánosságához történő átvitel céljára készült rögzítései, valamint rögzített előadás nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele.¹³⁶

2.6. Engedélyezhető árvamű-felhasználások

Ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző művének közös jogkezelésbe tartozó vagyoni jogai könnyedén felhasználhatók, míg a fennmaradó vagyoni jogokkal az árvamű-eljárás lefolytatását követően lehet jogszerűen élni. Mindazon vagyoni jogokra, amelyekre közös jogkezelő szervezet a nyilvántartásba be van jegyezve, árva mű felhasználása iránti kérelmet nem lehet előterjeszteni. Ezért találó dr. Grad-Gyenge Anikó megjegyzése:¹³⁷ helyesebb, ha árva jogokról beszélünk.

Előfordulhat, hogy a közös jogkezelésben kisjogos engedélyezés körébe tartozó mű nagyjogos felhasználása tekintetében árvának minősüljön, mivel e felhasználásra a közös jogkezelő szervezet nem adhat engedélyt. Az előzőekben vázolt felhasználásokat a közös jogkezelés rendszere biztosítja a felhasználóknak, a kilépést engedő esetekben pedig közvetlenül a jogosulthoz fordulhatunk. Mindezekből az is következik, hogy az ismeretlen szerző még nyilvánosságra nem hozott művének kilépést engedő közös jogkezelésbe tartozó felhasználásaira¹³⁸ és minden további nagyjogos felhasználásra is a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalától lehet engedélyt kérni.

A nyilvántartásban szereplő közös jogkezelésbe tartozó vagyoni jogok és az Szjt. rendelkezései alapján ismeretlen vagy ismeretlen helyen lévő szerző alábbi felhasználásait¹³⁹ lehet a hivatalnál kérelmezni.

a) Könyv esetén:

- irodalmi művek többszörözése és terjesztése (könyvkiadás),
- nagyjogos irodalmi művek nyilvános előadása, ismételt sugárzási célú rögzítése és sugárzása,
- irodalmi művek nyilvánossághoz közvetítése (internet),

¹³⁶ KJKR 2.20-22. [Szjt. 74. § (2) bek.].

¹³⁷ Gyenge: i. m. (13).

¹³⁸ Ez gyakorlatilag egyetlen felhasználást jelent, hiszen utána a mű már nyilvánosságra hozottnak minősül. Ettől kezdve a kisjogos irodalmi vagy zeneművek meghatározott felhasználásai közös jogkezelésbe kerülnek.

¹³⁹ A felsorolás nem teljes körű, a gyakorlatban is előforduló esetek kerülnek bemutatásra.

- hangfelvétel (hangoskönyv) bérbeadásának joga, amennyiben azt a szerző nem ruházta át vagy nem engedélyezte az előállítónak,
- könyvek bérbeadása.

b) Zenei művek esetén:

- nagyjogos művek hangfelvételen való többszörözése és terjesztése,¹⁴⁰
- nagyjogos művek nyilvános előadása,
- nagyjogos művek ismételt sugárzási célú rögzítése és sugárzása,
- nagyjogos művek nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele (internet),
- kis- és nagyjogos hangfelvétel bérbeadásának joga, ha e jogot nem ruházta át vagy nem engedélyezte a szerző,
- kotta magáncélú másolása,
- a még nyilvánosságra nem hozott kisjogos művek hangfelvételen való többszörözése és terjesztése.

c) Vizuális művek:

- még nyilvánosságra nem hozott művek felhasználásai: többszörözés, online felhasználás, első kiállítás, nyilvánossághoz közvetítés sugárzással vagy másként (pl.: mindazon fotók, képző- és iparművészeti alkotások, amelyek nem szerepeltek kiállításon, nem jelent meg róluk reprodukciós fénykép, nem saját fotók feltöltése az internetre),
- nem szabadban (épületben, kertben), nem nyilvánosan (magánterület) vagy nem állandó jelleggel (ideiglenesen) felállított képzőművészeti, építészeti, iparművészeti alkotásról látkép készítése és felhasználása,¹⁴¹
- felhasználás díszletként,
- reklámozás céljára megrendelt mű¹⁴² (pl.: régi plakátok, reklámok), amikor a jogosult ismeretlen,
- építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás tervének bérbeadása.

d) Filmalkotás:

A filmek esetén több szempontot kell figyelembe venni:

1. filmalkotások engedélyezéséről akkor beszélhetünk, ha a filmelőállító kapcsolódó jogának védelmi ideje eltelt,¹⁴³ hiszen e kapcsolódó jogra az eljárás nem terjed ki,

¹⁴⁰ Gyertyánfy: i. m. (51), p. 118.

¹⁴¹ Például a budapest-belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia főoltárképét (Mária mennybevitele) Molnár C. Pál (†1981) festette. Ha azt le szeretnénk fényképezni és fel szeretnénk használni, a jogosultaktól kell engedélyt kérni. Vagy e szabályt szigorúan véve, a különböző projektek kapcsán Budapestet ellepő színes tehenek (Cow Parade, Budapest 2006) fényképezéséhez és a képek felhasználásához a szerző engedélye szükséges. Ha a szerző ismeretlen, a hivatal adhat erre engedélyt.

¹⁴² Sztj. 63. §.

¹⁴³ Azaz az 1962 előtti filmek. A számítás alapjához vö.: Sztj. 84. § (1) bek. d) és (3) bek.

2. engedélyezést azon jogokra lehet kérni, amelyek adásvételi vagy megfilmesítési szerződés alapján nem szálltak át a filmelőállítóra, a filmgyárra vagy harmadik személyre, továbbá e jogok kizárólagos forgalmazását más nem szerezte meg,
3. ehhez szorosan kapcsolódik a korábban ismertetett okoknál fogva az a szempont, hogy azok a jogok, amelyek az átruházáskor ismeretlenek voltak, a szerzőknél maradtak (pl.: videó, internetes felhasználás),
4. a 2–3. ponthoz kapcsolódóan egy film azon jogainak felhasználását is lehet engedélyeztetni, amelyek átszálltak harmadik személyre, de e személy ismeretlen, vagy ismeretlen helyen tartózkodik.

Ezek alapján lehet kérelmezni ismeretlen filmszerzők (jogosult) esetén

- az 1950-es évek előtti belföldi filmek televíziós sugárzását, ha nem a filmelőállító kéri a felhasználás engedélyezését,
- az 1950-es évek előtti külföldi filmek televíziós sugárzását,
- az 1962 előtti magyar filmek többszörözését és példányonkénti terjesztését (videokazetta; megjelenése: 1969/71), ha nem a filmelőállító kéri a felhasználás engedélyezését,
- az 1962 előtti külföldi filmek többszörözését és példányonkénti terjesztését (videokazetta),
- az 1962 előtti belföldi filmek nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételét, ha nem a filmelőállító kéri a felhasználás engedélyezését,
- az 1962 előtti külföldi filmek nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételét,
- az 1962 előtti belföldi és külföldi filmek nyilvános előadását (mozi), ha e jogot a filmgyárra ruházták, és a filmgyár (illetve a filmforgalmazó) ismeretlen.

Arra is kell gondolni, hogy nem minden filmszerző¹⁴⁴ vontja jogait közös jogkezelésbe, így az át nem ruházott jogok tekintetében a további filmszerzők jogait egyénileg kell beszerezni. E jogosultak ismeretlensége esetén helyettük engedélyt a felhasználásra szintén a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala adhat.

Azokat a műveket vagy teljesítményeket, amelyeken filmelőállító kapcsolódó joga áll(hat) fenn, nem lehet engedélyeztetni.

¹⁴⁴ „... a film szerzői lehetnek a koreográfus, az operatőr, s esetenként az olyan vágó is, aki a képi részek ritmusának és végleges formájának meghatározásával önálló-eredeti, tehát alkotói módon, közös elhatározás alapján, a lényegre kihatóan működik közre.” *Gyertyánfy Péter: A filmrendező és a filmgyár szerzői jogai a filmen. Magyar Jog, 1983. 1. sz., p. 55–64.*

e) *Előadóművészi teljesítmények*

A hatályos Sztj. rendelkezései szerint az előadóművész és a hangfelvétel-előállító védelmi ideje egybeesik,¹⁴⁵ így azokban az esetekben van lehetőség árva mű engedélyeztetésére, amelyekben nincs hangfelvétel-előállítói jog, vagy e jogokkal a felhasználó mint előállító rendelkezik, de az előadóművész vagyoni jogait nem teljes terjedelemben ruházta át. Új felhasználási mód vagy meghatározott példányszámú lemez előállításán túl szükséges azokat az előállítónak az előadó ismeretlenné válása esetén hatósági engedély formájában megszerzeni. Az árva mű felhasználása lehet a teljesítmények nem nyilvánosságához történő átvitel céljára készült rögzítése, a rögzített előadás többszörözése és terjesztése.

Azokat a műveket vagy teljesítményeket, amelyeken hangfelvétel-előállító kapcsolódó joga áll(hat) fenn, nem lehet engedélyeztetni.

f) *További feltételek, megjegyzések*

A közös jogkezelésbe nem tartozó művek engedélyezése minden további nélkül lehetséges. Ilyen művek például a szoftverek, az adatbázisok, a térképművek és más térképészeti alkotások, az építészeti alkotások és azok tervei, gyűjteményes műnek minősülő adatbázisok, vagy a korábban már említett, reklámozás céljára megrendelt művek.

Az előírt vagy önkéntes közös jogkezelésből kilépett, majd ismeretlenné vált jogosultak helyett e jogok után is adhat engedélyt a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

Munkaviszonyban vagy más szolgálati viszonyban létrehozott művek esetén, ha a szerzői vagyoni jogokat megszerző munkáltató ismeretlen, vagy ismeretlen helyen tartózkodik, felhasználási engedélyt adhat a hivatal. Az engedélyezési lehetőség a fentiek alapján műtípusonként és vagyoni jogonként eltérő lehet.

Minden felhasználni kívánt művet és felhasználási módot egyesével szükséges megvizsgálni. A lefolytatott gondos keresés, a korábbi felhasználási szerződések tárhatják fel egyedül a mű szerzőjének ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodását, illetve azokat a vagyoni jogokat, amelyeket a felhasználó a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalától kérelmezhet.

A hivatal az érdemi vizsgálat körében a tényállás tisztázásának céljával vizsgálja a megadott adatok valóságát, a mű árvaságára vonatkozó dokumentáció megfelelőségét és az engedély tartalmának meghatározásához szükséges információkat. A bizonyításra vonatkozóan az Sztj. részletezi¹⁴⁶ a Ket.-től¹⁴⁷ való eltérő eljárási szabályokat, amelyek értelmében

¹⁴⁵ Sztj. 84. § A védelmi idő változásáról bővebben lásd.: *dr. Grad-Gyenge Anikó: A védelmiidő-irányelv módosításáról szóló szabályok átültetése a magyar jogba. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 4. sz., 2012 augusztus, p. 16–34.*

¹⁴⁶ Sztj. 57/B. (1) bek.

¹⁴⁷ A közigazgatási eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.).

a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala a tényeket csak a kérelem keretei között, valamint az ügyfél nyilatkozatai és állításai alapján vizsgálja. A Ket. 3. §-a (2) bekezdésének *b*) pontjától eltérően tehát a bizonyítandó releváns tények tekintetében a hivatal kötve van a kérelmező által megadott adatokhoz, nyilatkozatokhoz. A bizonyítékok köréből az Szjt. kizárja a tanú-meghallgatást, szemle tartását. Hivatalból történő bizonyítás nincs, a tényállás felderítésére alkalmas bizonyítékok rendelkezésre bocsátása a kérelmező terhe. A vizsgálat csupán az ügyfél nyilatkozataira terjed ki.¹⁴⁸

2.1. Részkonklúzió

Árva művekről akkor beszélünk, ha nem tudjuk a szerző nevét, vagy nem tudjuk a szerzői jogok jogosultját elérni. A név nélküli mű felhasználása szinte lehetetlen, az ismert szerző örökösének felkutatása sok idővel és költséggel járhat, ami nem biztos, hogy arányban áll a felhasználás céljával és mértékével. Az árva művek egyes felhasználásainak engedélyezésére azonban többféle megoldás létezik. A hazai szabályozás az árva jogok jelenségét egyes megoldással kezeli. Bizonyos felhasználásokra a *kiterjesztett hatályú közös jogkezelésen* keresztül (kötelező, előírt, illetve önkéntes) lehet engedélyt kapni, amely esetekben nem derül ki a felhasználó számára, hogy ismert-e a szerző vagy a tartózkodási helye. Ekkor a művek beazonosítását és a jogosultkutatást a jogkezelő szervezet folytatja le. Az egyedileg gyakorolható jogokra, a kérelmező gondos kutatását követően, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalától lehet *hatósági engedélyt* kapni. A felhasználási engedély megadására – a nemzetközi példákkal megegyezően – a nagy érdeklődés ellenére, kevés alkalommal kerül sor.

*„A könyv, mely mindenütt jelenlevővé varázsolta a szellemet,
megteremtette az emberiség lelki közösségét.”*
Kosztolányi Dezső¹⁴⁹

3. ÁRVA MŰ – KÖZÖSSÉGI MEGOLDÁS

Az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló irányelvtervezet első változatát¹⁵⁰ 2011. május 24-én hozták nyilvánosságra. Az e szöveg létrejöttét megelőző munkafolyamatokat és az első tervezetet Gyenge Anikó 2011-es cikkében mutatta be és

¹⁴⁸ A bizonyítás ezen eltérő szabályai miatt a bizonyítékoknak a Ket. 70. §-a szerinti eljárás keretében az ügyféllel történő ismertetése nem szükséges.

¹⁴⁹ *Kosztolányi*: i. m. (2), p. 11–13.

¹⁵⁰ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól, Brüsszel, 2011.5.24. COM (2011) 289 végleges: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282011%290289_/com_com%282011%290289_hu.pdf.

elemezte,¹⁵¹ valamint a Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület¹⁵² és dr. Mezei Péter¹⁵³ is véleményezte.

A tervezet egy meghatározott kedvezményezett intézményi¹⁵⁴ körnek biztosít saját gyűjteményébe tartozó dokumentumaik gondos keresés lefolytatása után meghatározott célú felhasználásainak lehetőségét.

A tervezetet¹⁵⁵ egy év alatt többször¹⁵⁶ módosult szöveggel,¹⁵⁷ 2012. július 10-én az Európai Parlament jogi szakbizottsága¹⁵⁸ vitatta meg, amelyet végül minden frakció támogatott. Az irányelvről az EP plenáris ülésének záró vitájára, majd a tervezettel kapcsolatos szavazásra 2012. szeptember 13-án kerül sor.¹⁵⁹ Az együttdöntési eljárás keretében ez év őszén várható, hogy a Tanács és a Parlament elfogadja és kihirdeti. Ettől függ az irányelv időbeli alkalmazásának és a nemzeti jogba történő átültetésének határideje.

Jelen tanulmányban az elfogadásra kerülő tervezet rövid ismertetését követően az abban foglalt mechanizmust elemezzük, majd összehasonlítjuk, hogy ez a kivételen és korlátozóson alapuló megoldás miként viszonyul a hazai hatályos szabályozáshoz.

¹⁵¹ Dr. Grad-Gyenge Anikó Ph.D.: Újra az árva művekről. Infokommunikáció és jog, 2011. 45. sz., p. 119–124.

¹⁵² A Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium felkérésére véleményezte az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvtervezetről szóló bizottsági javaslatot [COM (2011) 289 végleges]: http://alai.hu/index.php/dokumentumok/doc_download/87-mszjf-velemeney-az-arva-mvek-felhasznalasarol.html.

¹⁵³ Dr. Mezei Péter Ph.D.: Észrevételek és javaslatok az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvjavaslat magyar nyitómandátumának kialakításáról: <http://www.scribd.com/doc/59845173/Eszrevetelek-az-arva-m%C5%B1-iranyelvtervezet-kapcsan>.

¹⁵⁴ Ez a kedvezményezett kör a tervezet (18) preambulumbekzdése és az 1. cikk (1) alapján: az Infosoc 5. cikke (2) bekezdésének c) pontjában említett intézményeken túl a nonprofit alapon működő mozgókép-örökség-védelmi vagy hangzóörökség-védelmi intézmények és a közszolgálati műsorszolgáltatók. Ezen irányelv alkalmazásában a mozgóképörökség-védelmi vagy hangzóörökség-védelmi intézményeknek azokat a szervezeteket kell magukba foglalniuk, amelyeket a tagállamok a kulturális örökségük részét képező filmek és egyéb audiovizuális művek vagy hangfelvételek összegyűjtésére, nyilvántartására, megőrzésére és helyreállítására jelölnek ki. Ezen irányelv alkalmazásában a közszolgálati műsorszolgáltatóknak azokat a műsorszolgáltatókat kell magukba foglalniuk, amelyek az egyes tagállamok által elfogadott, meghatározott és megszervezett közszolgálati feladatot látnak el.

¹⁵⁵ Az irányelv szabályozását összefüggően írjuk le, így a hivatkozások a követhetőség érdekében a folyószövegben szerepelnek. A hivatkozott preambulumbekzdések zárójelben, a cikkek szögletes zárójelben szerepelnek.

¹⁵⁶ Legeza Dénes: A tömeges digitalizálás (szerzői jogi) útvesztői c. előadás a tervezet 2012. márciusi szövegváltozatáról elhangzott a Networkshop konferencián 2012. április 13-án Veszprémben.

¹⁵⁷ A 2012. március 28-i szövegváltozat: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2012-0055&language=HU>.

¹⁵⁸ Európai Parlament / Hírek: Az interneten lelhetnek otthonra az „árva művek”: <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/content/20120706STO48456/html/Az-interneten-lelhetnek-otthonra-az-E2%80%9E%3%A1rva-m%C5%B1vek%E2%80%9D>.

¹⁵⁹ A teljes folyamat elérhető: <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2011/0136%28COD%29>.

3.1. A tervezet viszonya az Infosoc-irányelvhez

A tervezet az Infosoc-irányelv 5. cikkében felsorolt kivételeken és korlátozásokon túl alapít meg, azok sértetlensége mellett, további kivételt és korlátozást. A tagállamoknak a tanulás és a kultúra népszerűsítésének előmozdítása érdekében – összhangban a háromlépcsős teszttel – lehetővé kell tenniük meghatározott intézmények számára az árva művek többszörözését¹⁶⁰ és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételét.¹⁶¹ A kivétel feltétele az, hogy ezen felhasználások a kedvezményezett intézmények közérdekű feladatainak ellátását, különösen gyűjteményeik, többek között digitális gyűjteményeik megőrzését és helyreállítását, valamint művelődési és oktatási célú hozzáférhetőségét szolgálják.¹⁶² Ennek megfelelően a tervezetben szereplő mechanizmus nem köti engedélyadáshoz a felhasználást. Az árva mű jogállás megváltoztatásáig történt felhasználásért az előkerült¹⁶³ szerző méltányos díjazásra jogosult, a jövőre nézve pedig élhet az őt illető kizárólagos engedélyadási lehetőséggel; téves minősítés (16a) esetén a jogosult rendelkezésére állnak a tagállami és uniós jogorvoslati lehetőségek.

3.2. A szabályozás köre

Árva művek vagy teljesítmények¹⁶⁴ esetében (4) a jogosultak műveinek és egyéb, védelem alatt álló teljesítményeinek többszörözésére és nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételére vonatkozó kizárólagos és előzetes (5) hozzájárulás nem szerezhető meg. Ezért a tervezet célkitűzése az, hogy Európa-szerte szabályozzon (6) egy kölcsönösen elismert árva mű jogállást, illetve (19) e művek kölcsönös hozzáférhetővé tételét (4. cikk).

A tanulás és a kultúra népszerűsítésének előmozdítása érdekében [1. cikk (2), (2b)] az irányelv tárgyi hatálya azon könyv, folyóirat, hírlap, magazin vagy egyéb írásmű formájában kiadott művekre, filmművészeti vagy audiovizuális művekre és hangfelvételekre, valamint közszolgálati műsorszolgáltatók által 2002. december 31-ig előállított és azok archívumaiban található filmművészeti vagy audiovizuális művekre és hangfelvételekre terjed ki, amelyek az intézmények gyűjteményében található, szerzői vagy szomszédos jogi oltalom alatt állnak, és amelyeket egy tagállamban adnak ki először, vagy kiadás hiányában sugároznak először.

¹⁶⁰ Az Infosoc-irányelv 3. cikke szerinti nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétel [6. cikk (1) a)].

¹⁶¹ Az Infosoc-irányelv 2. cikke szerinti többszörözési cselekmények révén, melynek célja digitalizálás, hozzáférhetővé tétel, indexelés, katalogizálás, megőrzés vagy helyreállítás [6. cikk (1) b)].

¹⁶² 6. cikk (2).

¹⁶³ (16) a jogosultak számára biztosítani kell az árva mű jogállás megszüntetésének lehetőségét (5. cikk.)

¹⁶⁴ A jogosult személyhez fűződő joga a név feltüntetése a művön vagy hangfelvételen. Ugyanezen személyiségi joga alapján dönthet úgy, hogy név nélkül vagy álnéven hozza nyilvánosságra a művét, teljesítményét. A tervezet (2c) nem érinti a név nélkül vagy felvett név alatt szereplő művekre vonatkozó nemzeti rendelkezéseket.

A mechanizmus (szűk kör, meghatározott dokumentumok, megszorítóan értelmezett felhasználás) által *ex lege* biztosítja a felhasználást, amelyért az érintett jogosultak ismertté vagy elérhetővé válásuk esetén a tagállam által meghatározott méltányos díjazásra (*fair compensation*) jogosultak [6. cikk (4a)].

3.3. Gondos jogosultkutatás

Az irányelv hatálya (11) az először valamelyik tagállam területén kiadott vagy sugárzott művekre és hangfelvételekre terjed ki (12). Az árva mű státusz megszerzéséhez indokolt a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, archívumok, valamint a nonprofit alapon működő mozgóképörökség-védelmi vagy hangzóörökség-védelmi intézmények és a közszolgálati műsorszolgáltatók (kedvezményezett intézmények) vagy egyéb szervezetek által a tagállamok előírása szerinti gondos jogosultkutatás (13) lefolytatása. E kutatás forrásait ugyancsak a tagállamok határozhatják meg az irányelv melléklete szerinti minimumok alapján [3. cikk (2)–(3)].

A gondos kutatást a (13a) filmművészeti vagy audiovizuális művek esetén abban a tagállamban kell lefolytatni, ahol e művek előállítója letelepedett és székhellyel rendelkezik; különböző tagállamokban letelepedett közös előállítók esetén minden ilyen tagállamban le kell folytatni. E művekbe vagy hangfelvételbe foglalt művek, illetve teljesítmények jogosultjainak gondos kutatását a „főmű” szerinti tagállamban kell elvégezni. Ha valamely bizonyíték arra utal, hogy más országokban is található releváns információk a jogosultakról, akkor a kutatásnak azokra az országokra is ki kell terjednie [3. cikk (4)]. A kutatási adatokat iktatni kell annak érdekében, hogy az érintett szervezet alá tudja támasztani a kutatás gondosságát.

Az intézményeknek (13b) a gondos kutatásokról nyilvántartást kell vezetniük. A releváns adatokat az intézményeknek meg kell adniuk az illetékes nemzeti hatóságnak, amely azokat továbbítja a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnak. Ez gondoskodik egy egységes európai online adatbázis fenntartásáról [3. cikk (4a)(4b)].

Többszerzős műveknél (figyelembe véve a beágyazott műveket is) csak akkor folytatható le az eljárás, ha minden ismert jogosulttól beszerezték a releváns felhasználásokra vonatkozó engedélyt [(14) és 2. cikk (2)].

E sorok szerzőjének véleménye szerint a felelősség és a méltányos díjazás elveinek megállapítása a tervezet egyik legjelentősebb, bár elég tágran értelmezhető rendelkezése. A tagállamok szabadon határozhatják meg azokat a körülményeket, amelyek alapján díjazás kifizetésének helye van, beleértve azon időpontot, amikor a kifizetés esedékessé válik. A méltányos díjazás lehetséges mértékének megállapítása érdekében kellő figyelmet kell fordítani többek között a tagállamok kultúrát népszerűsítő célkitűzéseire, az adott szervezet

közérdekű feladataival kapcsolatos céljai eléréséhez végzett felhasználás nem kereskedelmi jellegre (a tanulás népszerűsítése és a kultúra terjesztésének előmozdítása), továbbá a jogosultaknak esetlegesen okozott hátrányra.

Amint azt az előző fejezetben, a hazai szabályozásnál is láttuk (20), az árva művek felhasználásának közösségi szabályozása sem terjed ki a közös jogkezelésre, engedélyezésekre vagy hasonló tartalmú tagállami rendelkezésekre [1. cikk (2c)].

Az említett árvamű-nyilvántartásnak négy lényeges információt kell tartalmaznia: az intézmények által elvégzett gondos jogosultkutatások eredményeit, amelyek alapján arra a következtetésre jutottak, hogy egy mű vagy hangfelvétel árva műnek minősül; az árva művek e szervezetek általi, ezen irányelvvel összhangban végzett felhasználását; a felhasznált művek és hangfelvételek jogállásában bekövetkezett változást, ha az érintett jogosult előkerül; végül az intézmény releváns kapcsolattartási információit [3. cikk (4a)].

3.4. Kutatási minimumok

A jogalkotó a kutatások műspecifikus minimumát a tervezet mellékletében helyezte el. A kutatási követelmények meghatározása egységesíti a tagállamokban elvárt minimális feltételeket, minden további feltétel meghatározása az adott tagállamon múlik. Minden további kritérium kikötése erősíti ugyan a jogosult érdekeit, de egyben nehezíti a kedvezményezett intézmények felhasználásait.

Az írásmű formájában kiadott művek gondos jogosultkutatását az adott tagállam(ok) kötelezpéldány-állományaiban, a könyvtári állományok és gyűjtemények indexeiben és katalógusaiban, a kiadók, szerzők, illetve újságírók szövetségeiben, az érintett közös jogkezelő szervezetek adatbázisaiban, továbbá meglévő adatbázisokban és nyilvántartásokban, mint amilyen a WATCH,¹⁶⁵ az ISBN és az ISSN,¹⁶⁶ a nyomtatásban lévő könyvek adatbázisában (Books In Print), valamint a többféle adatbázist és nyilvántartást egyesítő források, köztük a VIAF-ban¹⁶⁷ és az ARROW-ban¹⁶⁸ kell lefolytatni.

¹⁶⁵ Writers, Artists and their Copyright Holders: <http://watch-file.com>.

¹⁶⁶ Az International Standard Book Number, az International Standard Serial Number és az International Standard Music Number szabvány minden egyes kiadott könyvet, időszaki kiadványt, illetve kottát azonosít. Magyarország 1974 óta tagja e rendszereknek. A Magyar ISBN és ISMN Iroda az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Kötelezpéldány és Kiadványazonosító-kezelő Osztály része: http://www.oszk.hu/isbn_ismn_iroda. A Magyar ISSN Nemzeti Központ az OSZK-ban, a Gyűjteményszervezési Igazgatóság keretében a Kötelezpéldány és Kiadványazonosító-kezelő Osztályon belül működik: http://www.oszk.hu/issn_hungary.

¹⁶⁷ Virtual International Authority Files, az Online Computer Library Center által üzemeltetett, számos nemzeti könyvtár (köztük a magyar, francia, német, portugál, spanyol, svéd, svájci nemzeti könyvtár, a kongresszusi és a vatikáni könyvtár) és regionális vagy nemzetközi könyvtári ügynökség közös projektje; <http://viaf.org/>.

¹⁶⁸ Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works: <http://www.arrow-net.eu/>.

Az e művekbe foglalt vizuális alkotások gondos keresését az előbb említett forrásokon túl közös jogkezelő és többszörözési jogokat kezelő szervezetek, valamint képügynökségek adatbázisaiban is el kell végezni.

Az audiovizuális művek és a hangfelvételek gondos kutatását a kötelespéldány-állományon túl az érintett tagállam előállítói szövetségei, a mozgóképörökség-védelmi vagy hangzöorökség-védelmi intézmények, a nemzeti könyvtárak és a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartásaiban, valamint megfelelő azonosítókat tartalmazó adatbázisokban kell elvégezni. A tervezet által említett szabványok és azonosítók audiovizuális műveknél többek között az ISAN szám,¹⁶⁹ zeneműveknél az ISWC kód,¹⁷⁰ a hangfelvételeknél az ISRC kód¹⁷¹ lehetnek.

A tervezet nem említi, de az írásművek azonosításában nagy szerepe lehet a jövőben a 2009 márciusában publikált ISTC¹⁷² kódnak, amely a szövegalapú műveket látja el bejelentés alapján egyedi azonosítóval. Ez a szabvány nem a kiadott műveket veszi számba, mint az ISBN vagy ISSN azonosító, így elkerülhető az az anomália, hogy minden könyvváltozat (pl. keménytáblás, puhafedelű, Braille-írással írt könyv, hangoskönyv, online elektronikus kiadvány, .lit, .pdf, .html)¹⁷³ új ISBN számon jelenik meg. A szerzői jogi védelem és a gondos jogosultkutatás szempontjából az írásmű releváns, nem a kiadás.

A jogalkotó gondol arra is, hogy nem minden intézmény lesz képes arra, hogy saját személyi állományából alkalmazzon munkatársakat a jogosultkutatásra. A tervezet lehetővé teszi (12), hogy ezeket a kutatásokat a tagállam által meghatározott egyéb szervezet folytassa le, és e kutatásért szolgáltatásként díjat kérjen.

Az intézményeknek, illetve a digitalizálási pályázatokat kiíró szervezeteknek gondolni kell arra is, hogy tematikus könyvdigitalizálásnál a tudományos szakértők a feldolgozni kívánt könyvek listáját állítják össze, a művek kiválasztásánál jellemzően nem szempont a

¹⁶⁹ International Standard Audiovisual Number – műcím vagy azonosító alapján lehet könnyen keresni; www.isan.org.

¹⁷⁰ International Standard Musical Work Code – <http://www.iswc.org>; magyarországi ügynökség az Artisjus; felhasználóbarát keresést tesz lehetővé 18 millió zeneszám alapján. Például az „Akik mindig elkésnek” című mű azonosítója ISWC: T-903.033.307-4, az adatbázis Kodály Zoltán zeneszerző (azonosítója: 00016452208) mellett feltünteti Ady Endre és Szabolcsi Bence szerzőségét is.

¹⁷¹ International Standard Recording Code, amely a hangfelvétel egész életére szól, így amennyiben jogát ruházás történik, az azonosító nem változik; történelmi hangfelvételek restaurálása, a játszási idő megváltoztatása, remixek vagy összeállítások esetén kell új kódot kérni. Ugyanígy új kódja van hangfelvételt tartalmazó csengőhangnak: http://www.ifpi.org/content/section_resources/isrc.html.

¹⁷² Az International Standard Text Book ügynökségeken keresztül az eddig megjelent és a jövőben megjelenő írásművek is megfelelő metaadatok továbbításával ingyenesen regisztrálhatók. E szám sem a mű formátumát, országát, nyelvét, kiadóját nem jelöli, hanem csupán a mű azonosítását szolgálja: <http://www.istc.nielsenbook.co.uk/controller.php?page=1022>.

¹⁷³ Szabó Orsolya: ISBN Útmutató. 4., átdolgozott kiadás, OSZK. Magyar ISBN és ISMN Iroda, Budapest, 2006: http://www.oszk.hu/sites/default/files/ISBN_utmutato.pdf.

könyvben szereplő külföldi-belföldi társszerzők, fordítók és tucatnyi belefoglalt mű szerzőinek száma. Legkritikusabb példa erre a több tíz évfolyamnyi intézményi szakfolyóiratok digitalizálása. Szerzői jogi problémák miatt nem került sor pl.: a *Folia archaeologica* (1939–) folyóirat digitalizálására, mert bár hiába volt meg több száz cikk felhasználási szerződése, az új felhasználási mód miatt (a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel), mindenkivel szerződést kellett volna kötni, vagy legalább módosítani a korábban kötött felhasználási szerződéseket. Ugyanilyen feldolgozási nehézségekkel jár a nagy tudósok kerek évfordulójára, a szakma által összeállított emlékkönyvek felhasználása is, mint amilyen a *Collectanea Tiburtiana – Tanulmányok Klaniczay Tibor*¹⁷⁴ tiszteletére.¹⁷⁵

A tervezet nem fogalmaz meg előírást arra, hogy mikor kezdődik a felhasználás ideje. A mechanizmus a felhasználást megelőző gondos keresést és iktatást, valamint a releváns adatok továbbítását írja elő a nemzeti hatóságnak. Ebből az következhet, hogy a kutatás lezárásakor áll be az árva mű státusz, és kezdődhet meg a mű többszörözése, majd közzététele a nyilvánosság számára.

3.5. Részkonklúzió

Az európai kulturális anyagok megőrzése és digitalizálása, valamint az Europeana feltöltése érdekében az Európai Unió irányelvi szinten próbálja rendezni a tagállamokban eltérő vagy éppen nem létező árvamű-eljárásokat. A tömeges digitalizálás érdekében az irányelvtervezet a kulturális anyagokat őrző, meghatározott kedvezményezett intézményi kör számára biztosítja az online hozzáférhetővé tételt. A felhasználások megkezdése előtt az intézményeknek gondos jogosultkeresést kell lefolytatniuk. Amennyiben a kutatásból kitűnik, hogy a jogosult ismeretlen, vagy ismeretlen helyen tartózkodik, akkor az intézmények az eredmények dokumentálása mellett engedély kérése nélkül jogosultak a művek meghatározott célú felhasználására. A kutatások eredménye és az árva mű jogállás a tagállamokban kölcsönösen elismert, azokról uniós nyilvántartást fognak vezetni.

¹⁷⁴ Klaniczay Tibor (1923–1992) Kossuth-díjas irodalomtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

¹⁷⁵ Fontos megjegyezni, hogy a cikk írásakor ezek a művek Magyarországon nem érhetőek el az interneten, viszont mind a két kiadvány megtalálható a Google Books oldalán.

4. A MAGYAR ÉS A KÖZÖSSÉGI SZABÁLYOZÁS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Árvamű-eljárás	Magyar szabályozás		Közösségi szabályozás	
	online	többszörözés	online	többszörözés*
felhasználás módja	bárki	bárki	intézmény	intézmény
felhasználója	bárki	bárki	intézmény	intézmény
felhasználandó műtípus	nem saját	nem saját	saját gyűjteményben	
felhasználandó mű	bármilyen származású		először tagállamban kiadott vagy sugárzott	
a felhasználás				
célja	ingyenes / kereskedelmi		a tanulás és a kultúra népszerűsítésének előmozdítása érdekében	
terjedelme	nem kizárólagos		nem kizárólagos	
területi hatálya	Magyarország		kölcsonös elismerés (EU 27)	
időbeli hatálya	max. 5 év		nincs korlátozás	
díjazás	megfelelő díjazás		méltányos díjazás	
díjazás mértéke	SZTNH döntése alapján		tagállami megoldás szerint	
gondos keresés	választás szerinti		meghatározott minimumok	
keresés lefolytatása	az érintett országban		az első kiadás tagállamában	
eljárási díj	van	van	n. a.	n. a.
árvamű-nyilvántartás	országos		uniós	
árva mű	online	többszörözés	online	többszörözés*
nem nyilvános irodalmi mű	SZTNH	SZTNH	-	-
könyv	SZTNH	SZTNH	intézmény	intézmény
nem nyilvános nagyjogos zenei	SZTNH	SZTNH	-	-
nyilvános nagyjogos zenei	SZTNH	SZTNH	intézmény	intézmény
nem nyilvános kisjogos zenei	SZTNH	SZTNH	-	-
nyilvános kisjogos zenei	KJK	KJK	KJK	KJK
nem nyilvános vizuális művek	SZTNH	SZTNH	-	-
nyilvános vizuális művek	KJK	KJK	KJK	KJK
hangfelvétel	KJK	KJK / előállító	KJK	KJK / előállító
filmalkotás	SZTNH / filmeá. / KJK	SZTNH / filmeá. / KJK	intézmény/ filmeá. / KJK	intézmény/ filmeá. / KJK

*melynek célja digitalizálás, hozzáférhetővé tétel, indexelés, katalogizálás, megőrzés vagy helyreállítás

A hazai szabályozás szélesebb körben teszi lehetővé az árva művek egyes felhasználásait. Az eljárásokat bárki kezdeményezheti (természetes és jogi személy, jogi személyiség nélküli gazdasági társaság) ingyenes és kereskedelmi célból, az uniós két felhasználási móddal szemben a felhasználást több vagyoni jogra lehet kérni.

Az irányelvtervezet jelenlegi állapotában – elfogadása és tagállami átültetése hiányában – ösztönzi és megkönnyíti a kedvezményezett intézmények számára a tömeges digitalizálást. A gondos kutatás minimuma egységessé és világossá teszi az intézményektől elvárt gondosságot. Ez a mechanizmus sem mentesíti azonban az intézményeket attól, hogy a feldolgozni kívánt műveket egyesével végig kell nézni, fel kell tárni a szerzőségi és kapcsolódó jogi adatokat a belefoglalt művekre is kiterjedően, ami továbbra is jelentős felelősséget és kiadást jelenthet számukra.

A tervezet, amint az a táblázatból látható, elsősorban a könyvek terén jelenthet uniós, kölcsönös elismerésen alapuló, online hozzáférést. A hazai intézmények száma jelentős: 2011-ben 7608 könyvtár 152 milliós állománnyal, 84 levéltár 396 554 fm fond terjedelemmel, valamint 645 múzeum, illetve muzeális intézmény a maga gyűjteményével lehet a kivételen és korlátozáson alapuló irányelvi árvamű-felhasználás kedvezményezettje.¹⁷⁶

A jogok tisztázása előrelépést jelent abban, hogy az eddig már digitalizált, szerzői jogi védelem alatt álló művek a szerzők ismeretlensége miatt az ún. szürke vagy fekete tartalomból a mindenki számára elérhető és jogszerű tartalmak közé kerüljenek.

5. ÖSSZEGZÉS

1985-ben, a kanadai árvamű-engedélyezés kodifikálásával lépett a köztudatba a jelenség megoldásának a lehetősége. Azóta foglalkoztatja a szerzői jogászokat az árva művek helyzetének megoldása. A védelmi idő emelkedése mellett a szerzői művek és teljesítmények gazdasági hasznosítása – a „best seller” műtől eltekintve – néhány évre, de mindenképp a védelmi idő töredékére korlátozódik. A művészi szabadság, a regisztrációkényszer hiánya, valamint az az ok, hogy bizonyos műtípus szerzőjét jellemzően nehéz vagy lehetetlen beazonosítani, mára már kritikus tömeggé növelte az ismeretlen, vagy ismeretlen helyen lévő szerzők alkotásainak számát, azaz az árva műveket. E művek felhasználása az elenyésző digitalizálási költségek mellett jelentős kutatási, jogtisztázási kiadással párosul. A művek „árvasága” közgazdaságtani szempontból általánosítható úgy is, mint a tranzakciós költségek problémája, melyek akadályozzák azokat az engedélyezéseket, amelyek végeredményben az olvasók jólétét növelik.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Központi Statisztikai Hivatal: Idősoros éves adatok – Kultúra, sport: http://www.ksh.hu/stadat_eves_2_7.

¹⁷⁷ Dennis W. K. Khong: Orphan Works, Abandonware and the Missing Market for Copyrighted Goods. *International Journal of Law and Information Technology*, 15. évf. 1. sz., 2007, p. 61.

A jelenség megoldására Schulze szerint ideális lenne egy megvalósítható, átfogó, arányos, hatékony, előrettekintő és nemzetközi együttműködés körében létrejövő mechanizmus kiépítése, amely valamennyi szerzői mű és teljesítmény vonatkozásában minden felhasználó számára a többszörözés és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogain túl az átdolgozás jogát és a személyiségi jogokat egy átlátható, nemzeti hatóságok által felügyelt rendszerben tudná rendezni úgy, hogy a felhasználások kölcsönösen elismertek legyenek, és a lehető legkisebb beavatkozással járjanak a nemzeti és nemzetközi jogba.¹⁷⁸ Erre a komplex megközelítésre jelenleg egyik ország vagy közösség szerzői jogászai sem tudtak megfelelő mechanizmust kidolgozni. A kanadai példát és a 2006-os európai bizottsági ajánlást követve született meg 2008–2009-ben a magyar árvamű-szabályozás, és lehetünk tanúi az európai szabályozás születésének. A magyar modell, a kanadaihoz hasonlóan, bármilyen származású mű, valamint előadóművészi teljesítmény számára ad nem kizárólagos, Magyarország területére kiterjedő, korlátozott felhasználási engedélyt olyan vagyoni jog tekintetében, amelyik nem tartozik közös jogkezelésbe.

Ezzel szemben, illetve e mellett a közösségi irányelvtervezet szerzői jogi kivételként és korlátozásként bevezet egy olyan megoldást, amely meghatározott kedvezményezett intézményi körnek, a háromlépcsős tesztnek és további célhoz kötöttségnek megfelelően, lehetővé teszi ismeretlen, vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerzők saját gyűjteményükben lévő műveinek nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételét.

E sorok szerzője reméli, hogy a hazai közös és egyéni jogkezelés határainak bemutatásával, a hazai és a közösségi árvamű-mechanizmus összehasonlításával sikerült világossá tenni, hogy mely művek és felhasználások esetén kihez kell fordulnia a felhasználónak, és ez az összefoglaló segítséget nyújt az ismeretlen, vagy ismeretlen helyen lévő szerzők műveinek felhasználásában.

¹⁷⁸ Schulze: i. m. (6), p. 313–323.